Ulomky literatury

Honza Šípek

11. února 2001

Obsah

1 Písmo **2**

2 Starověká literatura **3**

3 Antická literatura **13**

4 Fantastická literatura **16**

5 Alternativa **22**

6 Oblíbené zdroje **27**

7 Otázky **28**

Kapitola 1

Písmo

Slovutný barde! Potop se prosím v řeku mých slov, kterou jsem zkusil s řekami jinými slíti. Nešetři kritikou a cokoliv, co bys lépe či srozumitelněji, nebo snad hlouběji čísti chtěl, neváhej mi něžným poklepáním na hlavu připomenouti.[1] Rád vyhovím, budu-li toho schopen. Author.

Písmo... (disk pokleknul na kolena - snad Detvan ke mě vztáhne ruce své)

[1] reálně to lze učiniti na emailu kangaroo@eldar.cz nebo „šnečí poštou“ na adrese Honza Šípek, P. O. Box 16, Nymburk 1, 288 01

Kapitola 2

Starověká literatura

Nejstarší písmo, *klínové*, bylo objeveno v Mezopotámii a datujeme jej do 4. - 2. tisíciletí př. n. l.

Nejstaršími písemně dochovanými literárními památkami jsou pak díla sumerská, akkadská, staroegyptská a hebrejská. Poslední jmenovaná pak vytváří spojovací článek mezi orientální a evropskou literární tradicí.

Nejstarším akkadským dílem je *Epos o Gilgamešovi.* Ve verších líčí putování Gilgameše, polomytického vládce města Uruku za nesmrtelností. Když nakonec získá rostlinu, nesmrtelnost přinášející, opět ji ztratí. Nakonec se se svou smrtelností smíří. *„Jsem odsouzen k smrti, jako každý člověk, ale můj život se zachytil v mých skutcích. Nad mými skutky nevládne smrt,“* říká.

Dílo z psychologického hlediska rozebral zakladatel analytické psychologie Carl Gustav Jung v souvislosti se snem jednoho svého pacienta (podle Junga jsou mytologické obsahy uloženy ve formě *archetypů* v kolektivním nevědomí a proto se podobné motivy objevují v nejrůznějších podobách u příslušníků rozdílných kultur v různých historických obdobích).

> „Gilgameš je skutečně jakýmsi *arriviste par excelance* (kariérista, šplhavec, pozn. př.), muž s ambiciózními plány - jako náš snící - a velký král a hrdina. Všichni lidé pro něho pracují jako otroci, aby postavili město s mocnými zdmi. Ženy se cítí být zanedbávány a stěžují si bohům na svého bezohledného tyrana. A tak se bohové rozhodnou, že se s tím musí něco udělat. Přeloženo do psychologického jazyka to znamená: Gilgameš používá pouze svého vědomí, jeho hlava má křídla a je oddělena od těla a tělo se chystá k tomu něco říci. Bude reagovat neurózou, to znamená konstelací opačného faktoru. Jak je tato neuróza popsána v básni? Bohové se rozhodnou nastrojit, to jest vytvořit člověka podobného Gilgamešovi. Stvoří Enkidua; nicméně on je poněkud jiný. Jeho vlasy jsou dlouhé; vypadá jako jeskynní člověk a žije na pláních s divokými zvířaty a pije z napajedel gazel. Gilgameš, který je dosud normální, má úplně normální sen o úmyslech bohů. Zdá se mu, že na jeho záda dopadla hvězda, hvězda jako mocný válečník a Gilgameš s ním zápasí, ale nemůže ho setřást. Nakonec ho přemůže a položí ho k nohám své matky a matka z něj udělá „rovného“ Gilgamešovi. Matka je moudrá žena a interpretuje Gilgamešovi sen tak, aby byl připraven čelit nebezpečí. Enkidu by vlastně měl bojovat s Gilgamešem a porazit ho, ale Gilgameš si z něho velmi chytrým způsobem udělá přítele. Porazil reakci svého nevědomí lstí a silou vůle a přesvědčí svého protivníka, že jsou skutečně přátelé a že mohou pracovat společně. Věci se teď mají hůř než předtím.
>
> I když hned na počátku má Enkidu tíživý sen, vizi podsvětí, kde žijí mrtví, Gilgameš se připravuje na velké dobrodružství. Jako hrdinové spolu Gilgameš a Enkidu vyrazí, aby přemohli Humbabu, strašnou obludu, kterou bohové ustanovili jako strážkyni své svatyně na cedrové hoře. Její hlas řve jako bouře a každý, kdo se k hoře přiblíží, je přemožen slabostí. Enkidu je statečný a velmi silný, ale je z celé akce nervózní. Je sužován zlými sny a přikládá jim velký význam, stejně jako to činí inferiorní člověk v nás, jehož zesměšňujeme, když je tato inferiorní část v nás kvůli určitým údajům času a místa atd pověrčivá; inferiorní člověk přesto zůstává nadále nervózní kvůli určitým věcem. Enkidu

je velmi pověrčivý, cestou k lesu měl špatné sny a má předtuchy, že to špatně dopadne. Ale Gilgameš interpretuje jeho sny optimisticky. Reakce nevědomí je opět přelstěna a jim se podaří přinést hlavu Humbaby vítězoslavně do města.

Nyní se bohové rozhodnou zasáhnout nebo spíše bohyně Ištar, která se pokusí Gilgameše zničit. Posledním principem nevědomí je princip věčného ženství - věčně ženské, a Ištar s pravu ženskou chytrostí dělá Gilgamešovi krásné sliby, stane-li se jejím milencem: bude jako bůh a jeho moc a bohatsví nesmírně vzrostou. Ale Gilgameš ji nevěří ani slovo, odmítá ji urážlivými slovy a vyčítá jí všechny nevěry a krutost k jejím milencům. Ištar ve své zlosti a zuřivosti přesvědčí bohy, aby stvořili obrovského býka, který sestoupí z nebe a ničí krajinu. Začíná velký boj a stovky mužů zahynou jedovatým dechem božského býka. Ale Gilgameš opět s Enkiduovou pomocí býka zabije a oslavuje vítězství.

Ištar přemožena zlostí a bolestí sestupuje k hradbám města a nyní se sám Enkidu dopouští její urážky. Proklíná ji a hodí ji úd mrtvého býka do tváře. To je vyvrcholení - climax a nyní přichází peripeteia - rozuzlení. Enkidu má další zlověstné sny, vážně onemocní a umírá.

To znamená, že vědomí se úplně oddělilo od nevědomí; nevědomí se stáhne ze scény a Gilgameš je nyní sám a přemožen zármutkem. Dokáže těžko přijmout ztrátu svého přítele, ale co ho mučí nejvíce je strach ze smrti. Viděl umírat svého přítele a je konfrontován se skutečností, že i on je smrtelný. Mučí ho další touha - zabezpečit si nesmrtelnost. Vydá se hrdinsky hledat lék proti smrti, protože ví o jednom starci, svém předku, který má věčný život a žije daleko na Západě. Takto začíná cesta do podsvětí, Nekyia a on putuje na Západ jako slunce branou nebeské hory. Překonává obrovské nesnáze a dokonce ani bohové se nestaví proti jeho plánu, i když mu říkají, že bude hledat marně. Nakonec přijde k svému cíli a přesvědčí starce, aby mu o léku pověděl. Na mořském dně najde kouzelnou bylinu nesmrtelnosti, *pharmakon athanasias*, a přináší tu rostlinu domů. I když je z cesty unaven, je pln radosti, protože má zázračný lék a nemusí se již bát smrti. Ale zatím co

Ilustrace Romany Roterové k českému vydání *Eposu* [4]

> se osvěžuje koupelí v jezírku, had ucítí rostlinu nesmrtelnosti a ukradne mu ji. Po svém návratu se dává Gilgameš do nových plánů k opevnění svého města, ale nemůže najít klid. Chce vědět, co se stane člověku po smrti a nakonec se mu podaří vyvolat Enkiduova ducha, který vyjde z díry v zemi a dává Gilgamešovi velmi melancholickou informaci. Tady epos končí. Konečné vítězství patří studenokrevnému živočichovi.“[1, str. 116-118]

Epos byl psán klínovým písmem na jedenácti hliněných destičkách, dnes stále ještě nebyly nalezeny všechny části, zbytky jsou doplňovány podle pozdějších překladů a čas od času je do mozaiky včleněn další úlomek. Tak například v sedmdesátých letech vyšla česká aktualizace *Eposu o Gilgamešovi* z let padesátých.[4] Překvapivé mohou být pro dnešního čtenáře otevřené sexuální výjevy, zvláštní a věrohodně podané snové scény, výskyt peprných prokletí a velkou slohovou a vypravěčskou zručnost, které by možná od tak starého díla vůbec nečekal. Mimochodem, chce-li se člověk stát bohem, a nemá bylinu nesmrtelnosti, měl by šest dní a sedm nocí bdít (v této zkoušce unavený Gilgameš neuspěl).

Za připomínku stojí, že se jedná o epos akkadský, nikoliv sumerský, jak bývá často mylně uváděno. V bohaté sumerské literatuře se sice vyskytuje celý cyklus věnovaný Gilgamešovi, ale ucelený epos přinesla až literatura akkadská. Akkadi byl semitský kmen sousedící se Sumery, jejich jazyk, akadština, měl dva hlavní dialekty - asýrštinu a babylonštinu. A protože to jsou jazyky semitské, bylo luštění záznamů daleko jednodušší než u sumerských záznamů.

Sumerská literatura - nejvíce vzkvétající od 4. tis. př. n. l. do konce 3. tis. př. n. l. - však měla též výrazný vliv, vždyť Sumeři objevili klínové písmo, které později používaly všechny národy Blízkého východu; svým rozsáhlým panteonem ovlivnili Hebreje i Řeky; z epických žánrů zde již existovaly zpěvy, povídky, mýty, bajky, z lyrických hymny, modlitby, žalozpěvy, nářky a moudroslovní skladby. Našly se dokonce i části knihovnických katalogů, kde bylo rozpoznáno alespoň 87 různých děl.[3]

V pozdější literatuře naší civilizace můžeme nalézt podobnost s blízkovýchodními literaturami, či jejich vliv. Například součásí *Eposu o Gilgamešovi* je mýtus o potopě světa.

I mluví Gilgameš k němu,
k Uta-napištimu vzdálenému [1]:
„Když se tak na tebe dívám, Uta-napištime,
v rozměrech svých odlišný nejsi, jako já jsi.
Ani rozdílný nejsi - jako já jsi!
Mé srdce je pro tebe oddáno plně boji,
ale mé rámě je nečinno vůči tobě.
Nuž, zjev mi, jak ses do shromáždění bohů
dostal hledaje život¡‘

I mluví Uta-napištim k němu, ke
Gilgamešovi:
„Slovo skryté chci odhalit tobě, Gilgameši,
o tajemství bohů tobě chci říci.
Šuruppak[2] město, které ty znáš,
jež na břehu Eufratu leží,
staré je město i bozi v něm.
I zatoužilo srdce velkých bohů potopu seslat.
Králem byl jejich otec Anu, [3]
hrdina Enlil[4] poradcem jejich,
jejich nosičem trůnu Ninurta, [5]
jejich dozorcem stavidel Ennugi.

Ninigiku Ea[6] promlouvá s nimi
a opakuje jejich řeč rákosové chýši:
’Chýši z rákosu, ó chýši z rákosu! Stěno, ó
stěno!
Chýši z rákosu, slyš a stěno rozuměj!
Muži šuruppacký, synu Ubara-tutua [7],
strhni dům, postav loď,
zanech bohatství, hledej život,
majetek zavrhni, ale život zachovej!
Všechno živoucí sémě do lodi uveď!
A ta loď, kterou ty postavíš,
nechť vyměřeny jsou rozměry její,
nechť stejná je šířka i délka její!
Jako Apsu[8] střechou ji pokryj!´

Já jsem porozumněl a pravil jsem Eovi,
pánu svému:
´Tvých slov, jež jsi mi řekl, můj pane,
si zajisté vážím a učiním tak.

[1] Uta-napištim, tj. „nalezl jsem život“ - Gilgamešův předek, který mu poradí, jak získat nesmrtelnost.

[2] Šuruppak, město v jižní Babylónii, dnešní Fara.

[3] Anu (sumersky An), bůh nebes, uctívaný v Uruku.

[4] Enlil, bůh země, uctívaný v Nippuru.

[5] Ninurta, tj. „pán země“, syn Enlilův

[6] Ninigiku, tj. „pán jasného oka“ je přívlastek Ey, boha sladkých vod a moudrosti, tvořil nejvyšší trojici babylónského panteonu.

[7] Ubara-tutu, otec Uta-napištima, krále šuruppackého

[8] Apsu je podle starobabylonských představ sladkovodní oceán, umístěný pod zemí. Pánem Apsu byl bůh Ea.

Co však mám odvětit městu, lidem a
starším? ´

Ea otevřel ústa svá a mluví,
řka ke mně, služebníku svému:
´Takto ty budeš mluvit k nim:
Zdá se mi, že Enlil ke mně nenávist pojal.
Nechci již bydlet ve vašem městě
a na půdu Enlilovu již položit nechci své
nohy.
Sestoupím na moře širé, s Eou, svým
pánem, bydliti budu.
On vám hojnost dá dštít,
nadbytek ptáků, hojnost ryb
a bohatou úrodu daruje vám.
Zrána koláče,
večer pšenice vám sešle. ´ -

Jakmile zazářil první třpyt jitra,
ke mně se země shromáždila.
Jako dar jeden přináší šlechtěnou ovci,
jako dar druhý přináší stepního kozla.

Všechny muže jsem vybídl k práci,
. . . . . .
Děti nosily asfalt
a silní vše potřebné přinášeli.
Pátého dne jsem navrhl její obrys.
Jedno ´jitro´ plocha její byla, desetkrát
šedesát loktů vysoké byly její stěny,
desetkrát šedesát loktů v čtverci byl okraj
její střechy.

Navrhl jsem podobu její a nakreslil ji.
Šesti střechami jsem ji pokryl
a rozdělil tak v sedmero pater.
její vnitřek jsem rozdělil ještě na devět
částí.[9]
Kolíky vodní[10] jsem zatloukl v její střed,
vyhledal vesla a všechno potřebné naložil na
ni.
Šest sarů[11] asfaltu jsem do pece vsypal,
tři sary smůly z ní vyšly.
Tři sary oleje přivlekli nosiči v koších,
kromě jednoho saru oleje, jehož k pečení
bylo třeba,
a dvou sarů oleje, jež uskladnil lodník.

Pro lid jsem porážel býky,
denně jsem pro ně zabíjel ovce.
Mošt, sesamové víno, olej a bílé víno,
polévku pili jak vodu z řeky.
Slavili svátek jak o Novém roku
. . . . své ruce jsem pomazal mastí.

Při západu slunce loď hotova byla.
Obtížné bylo ji na vodu spustit.
Prkny ji podložit musili shora i zdola,
až do dvou třetin se na vodě octla. -

Vše, co jsem měl, jsem naložil na ni,
všechno stříbro, které jsem měl, jsem naložil
na ni,
všechno zlato, které jsem měl, jsem naložil
na ni,
vše, co jsem měl z živého sémě, jsem naložil
na ni.
Na loď jsem uvedl celou svou rodinu a
příbuzné své.
Zvěř stepní a drobná zvířata stepní, všechny
řemeslníky jsem uvedl na ni.

Lhůtu mi určil bůh Šamaš:
Až zrána koláče, večer déšť pšenice sešlu,
do lodi vstup a utěsni za sebou dveře! ´

Konečně nadešla určená doba.
Když zrána koláče, večer déšť pšenice padal,
na vzhled bouřného mraku jsem pohléd.
Strašné to bylo na pohled mračno.
Vstoupil jsem do lodi a utěsnil za sebou
dvéře.
Tomu, jenž utěsnil loď, lodivodu Puzur
Amurru,
svůj jsem odevzdal palác i s jeho jměním. -

Jakmile zazářil první třpyt jitra,
ze základu nebes vystoupilo černé mračno.
Bůh Adad[12] v něm hřímal,
Šullat a Chaniš[13] kráčejí vpředu,
kráčejí nosiči trůnu přes hory, země.
Erragal[14] stavidla vytrh.
Kráčí Ninurta,[15] nechá přetékat nádrž.
Anunnakové[16] pochodně zvedli
a jejich září zažehují zemi.

[9] Babylónská archa měla podobu krychle. Jedno „jitro“, babylónsky *iku*, měřilo asi 3600 m^2. Protože babylónský loket obnášel asi 0,5 m, měla střecha rozmět přibližně 3600 m^2.

[10] Dřevěné kolíky, zatlučené zvnějku, měly chránit loď před převrhnutím.

[11] Za sloven sar, řecky sarost, tj. 3600, nutno patrně podlnit *sutu* tj. asi 8,5 litru.

[12] Adad, armejsky Hadad, bůh bouřky.

[13] Šullat a Chaniš byli služebníky boha Adada.

[14] Erragal, jiné jméno pro boha podsvětí Nergala.

[15] Ninurta, bůh války.

[16] Anunnakové, souhrnný název pro bohy nebe a země.

Zděšení před Adadem až k nebi stoupá.
a veškeren jas v temnotu mění.
Šírá země jak hrnec se roztříštila.

Po celý den vál jižní vítr,
dul prudce a zkázu přivodil zemi.
Jak bitevní vřava napadal lidi.
Bratr již nevidí svého bratra
a lidi z nebe poznati nelze.
Tu sami bozi se potopy lekli
a prchnuvše vystoupili až k Anovu nebi.
Jako psi choulí se bozi, jako psi na rampě leží.
Hlasitě volá Ištar,
naříká paní bohů, krásnohlasá:
´Kéž by se v bahno proměnil den onen,
že já zlo kázala ve shromáždění bohů.
Jak jen jsem mohla zlo kázat ve shromáždění bohů
a ke zničení lidstva vyhlásit válku?
Takto jsem řekla: Moji lidé plodit budou
a pak jak potěr rybí naplní moře.
Bozi Anunnakové naříkají s ní,
schouleni v pláči bohové sedí.
Strachem sevřeny byly jejich rty.
Po šest dnů a sedm nocí
s potopou burácel vítr a jižní bouře srovnala zemi.
A když sedmý nadešel den, ustala jižní bouře, potopa i boj,
jenž jako rodička kol sebe tloukl.
Uklidnilo se moře, utišilo, bouře i potopa ustaly.

Na moře jsem pohlédl, všude zavládlo ticho
a všechno lidstvo se v bahno proměnilo.
Jak plochá střecha se prostíral močál.

Poklop jsem otevřel a na mou tvář dopadlo světlo.
Rozhlédl jsem se kolem a usedl v pláči.
Po mé tváři kanuly slzy.
Vyhlížel jsem břehy na obzoru moře:
na dvanáckrát dvanáct dvouhodin se vynořil ostrov.
U hory Nisir[17] přistála loď.

Hora Nisir držela loď a zakolísat jí nedala.
Den první, den druhý hora Nisir držela loď
a zakolísat jí nedala,
den třetí, den čtvrtý hora Nisir držela loď a zakolísat jí nedala,
den pátý i šestý hora Nisir držela loď a zakolísat jí nedala.

A když sedmý nadešel den,
holubici jsem vyslal, volně vypustil ven.
Vylétla holubice a vrátila se,
neb nebylo vidět pevného místa, přilétla zpět.
Vlaštovku jsem vyslal, volně vypustil ven.
Vylétla vlaštovka a vrátila se,
neb nebylo vidět pevného místa, přilétla zpět.
Vyslal jsem havrana, volně vypustil ven.
Vzlétl havran a spatřil opadávající vody,
potravu hledá, poletuje, kráká, ale nevrací se.

Na čtyři větry jsem všechny vyvedl z lodi a úlitbu vykonal.
Na samém vrcholu hory jsem přinesl zápalnou oběť.
Sedm a ještě sedm obětních nádob jsem postavil,
pod ně jsem nasypal rákos, cedrové dřevo a myrhu.

Čichali bozi vůni,
čichali bozi vůni libou.
Bozi jak mouchy kol obětníka se shromáždili.
Jakmile přišla vznešená paní bohů, [18]
pozvedla velké mouchy z drahokamů jež jí dal zhotovit Anu, když se polaskal s ní:
´Vy bozi zde, jakože nikdy nezapomenu na svůj náhrdelník z lazuritu,
tak v paměti budu mít tyto dny a na věky je nezapomenu!
Nechť přijdou k oběti bozi,
však Enlil ať k oběti nechodí,
protože potopu přivodil bez uvážení
a lidstvo mé v záhubu uved!´

Jakmile Enlil přišel,
uviděl loď - tu vzplanul hněvem Enlil
a byl pln zloby proti Igigům bohům: [19]
´Což někdo životem vyváz? Ni jeden člověk neměl přežít tu zkázu!´

Ninurta otevřel ústa svá a mluví řka
k hrdinu Enlilovi:

[17] Nisir, hora v Kurdistánu, patrně Pir-i-Mukurun, vysoký 2600 m.

[18] Vznešenou paní je míněna Ištar, která byla povýšena již ve starobabylónské době na manželku Anovu

[19] Igigu je označení pro velké bohy nebes.

´Kdo dovede něco stvořit kromě Ey?
Jen Ea zná všechny věci.´

Ea otevřel ústa svá a mluví, řka k hrdinu Enlilovi:
´Ty nejmoudřejší z bohů, hrdino,
jak, jak jen jsi mohl seslat potopu bez uvážení?
Hříšníka trestej pro jeho hřích, zločince trestej pro jeho zločin!
Buď povolný, aby nebyl odříznut život, popouštěj, aby . . .
Místo, abys potopu přived, kéž by lev povstal a zmenšil lidstvo!
Místo, abys potopu přived, kéž by vlk povstal a zmenšil lidstvo!
Místo abys potopu přived, kéž by hlad nastal a zahubil zemi.
Místo abys potopu přived, kéž by bůh Erra[20] povstal a zahubil zemi.
Já jsem to nebyl, jenž vyzradil tajemství velkých bohů.
Jen přemoudrému jsem dal sen uzřít, tak se on dozvěděl tajemství bohů.
Teď však vy svou pomozte radou!´

Tu Enlil do lodi vstoupil,
chopil mne za ruce a vyved mne ven.
Vyved i ženu mou, pokleknout jí dal po mé straně,
dotek se našeho čela a stoje mezi námi požehnal nám:
´Až dosud Uta-napištim jen člověkem byl,
nyní Uta-napištim a jeho žena nám bohům ať podobni jsou,
a ať daleko při ústí řek teď Uta-napištim bydlí!´
I vzali mne daleko při ústí řek[21] mne usadili. -

Však kvůli tobě, kdo nyní shromáždí bohy,
abys nalezl život, jejž hledáš?
Nuže, po šest dní a sedm nocí k spánku neulehej¡‘[4, jedenacta tabulka]

USumerů nalezneme mýtickou podobu ráje, v akkadské literatuře epos o stvoření světa. Egyptská milostná poezie ovlivnila starozákonní *Píseň písní.*

[20] Erra, bůh moru.

[21] Podle sumerské epické básně o potopě je míněn ostrov Dilmun, dnešní Bahrain v Perském zálivu.

„Na počátku stvořil Bůh[22] *nebe a zemi. Země byla nesličná a pustá, a tma byla nad propastí a Duch Boží vznášel se nad vodami. I řekl Bůh: Buď světlo. I bylo světlo.“*[7]

Křesťanství a euroamerická kultura vůbec je ovlivněna hebrejskou *Biblí*, velmi rozmanitým souhrnem historických záznamů, žalmů, elegických písní, milostné lyriky apod., kterou křesťanství později přijalo jako *Starý zákon.* Rozdíly v interpretaci jsou značné, tak například očekávaným vykupitelem pro křesťany byl Ježíš Kristus, zatímco Židé příchod vykupitele (Mesiáše) ještě očekávají.

Podle znalců obsahuje například *Tóra* sdělení nejen slovní, jednotlivé znaky mají svůj numerický, rytmický a další význam. Studiem podobných záležitostí se zabývá židovská mystika - *kabbalah (kabala),* která za svého zakladatele označuje samotného Mojžíše. Jednotlivé části *Bible* psané hebrejsky na dlouhých svitcích tedy Židé opisují naprosto přesně znak po znaku, aby bylo původní sdělení minimálně zkomoleno. Vzhledem k mnohosti významů znaků hebrejské abecedy a k tomu, že hebrejské výrazy se s českými málokdy překrývají, je překlad *Starého zákona* problematický.

Starý zákon můžeme rozdělit na tři základní oddíly: *Tóru, Proroky* a *tzv. Svaté spisy.*

Tóra - neboli *Pět knih Mojžíšových (* řecky *Pentateuch) - Genesis, Exodus, Leviticus, Numeria, Deutronomium*

Začátek první knihy, *Genesis,* vypráví o stvoření světa, zvířat a prvních lidí, *Adama a Evy.* Protože neusposlechnou boží příkaz a nechají se hadem přemluvit, aby ochutnali jablka ze zapovězeného stromu, jsou vyhnáni z ráje, ztrácejí nesmrtelnost a musí pracovat, aby se uživili. Jejich syn *Kain* ze žárlivosti zabije svého bratra *Ábela* a páchá tak první zločin na zemi.

Následuje mýtus o potopě světa. Pro srovnání s akkadským mýtem si uveďme verzi z kralického vydání Bible:

Kapitola 6.

[22] Božích jmen je hned několik: *Ehieh, Jah, Jeovah, El, Eloha, Elohim, Tetragrammaton, Sabaoth, Šadaj a Adonaj*[8, str. 71-72] - ale i to jsou jen fonetizované transkripce hebrejských znaků. „Jeovah“ je například tvořeno čtyřmi znaky: *Jod, He, Vav, He,* tedy *JHVH.* V češtině se většinou používají jména *Bůh, Stvořitel, Hospodin, Jahve, On.* Církev Svědkové Jehovovi trvá na jménu *Jehova* a všechna ostatní označení považuje za falešná .

Stalo se pak, když se počali množiti lidé na zemi, a dcery se jim zrodily,

Že vidouce synové Boží dcery lidské, any krásné jsou, brali sobě ženy ze všech, kteréž oblibovali.

Pročež řekl Hospodin: Nebude se nesnaditi duch můj s člověkem na věky, proto že také tělo jest, a bude dnů jeho sto a dvaceti let.

Obrové pak byli na zemi v těch dnech; ano i potom, když vcházeli synové Boží k dcerám lidským, ony rodily jim. To *jsou* ti mocní, kteříž zdávna *byli,*[23] muži na slovo vzatí.

Ale když viděl Hospodin, an se rozmnožuje zlost lidská na zemi, *a* že by všeliké myšlení srdce jejich nebylo než zlé po všechen čas,

Litoval Hospodin, že učinil člověka na zemi, a bolest měl v srdci svém.

Tedy řekl Hospodin: Vyhladím ze země člověka, kteréhož jsem stvořil, od člověka až do hovada, až do zeměplazu, až i do ptactva nebeského; nebo líto mi, že jsem je učinil.

Ale Noé našel milost před Hospodinem.

Tito *jsou* příběhové Noé: Noé, muž spravedlivý, dokonalý byl za svého věku, s Bohem ustavičně chodil Noé.

(Zplodil pak Noé tři syny: Sema, Chama a Jáfeta.)

Ale země byla porušena před Bohem a naplněna byla země nepravostí.

Viděl tedy Bůh zemi, a aj, porušena byla, nebo bylo porušilo všeliké tělo cestu svou na zemi.

Protož řekl Bůh k Noé: Konec všelikého těla přichází přede mne, neboť naplněna jest země nepravostí od nich; z té příčiny, hle, již zkazím je s zemí.

Učiň sobě koráb z dříví gofer; příhrady zděláš v tom korábu, a oklejuješ jej vnitř i zevnitř klím.

A na tento *způsob* uděláš jej: Tří set loktů *bude* dlouhost toho korábu, padesáti loktů širokost jeho a třidseti loktů vysokost jeho.

Okno uděláš v korábu, a svrchkem na loket *vysokým* zavřeš jej: dvéře také korábu v boku jeho postavíš a pokoje spodní, druhé i třetí zděláš v něm.

Já pak, aj, já uvedu potopu vod na zemi, aby zkaženo bylo všeliké tělo, v němž jest duch života pod nebem. Cožkoli bude na zemi, umře.

S tebou však učiním smlouvu svou; a vejdeš do korábu, ty i synové tvoji, žena tvá i ženy synů tvých s tebou.

A ze všech živočichů všelikého těla, po dvém z každého uvedeš do korábu, abys je živé zachoval s sebou; samec a samice budou.

Z ptactva podlé pokolení jeho, a z hovad podlé pokojení jejich, ze všelikého také zeměplazu podlé pokolení jeho, po dvém z každého vejdou k tobě, aby živi zůstali.

Ty pak nabeř s sebou všeliké potravy, kteráž se jísti může, a shromažď sobě, aby byla tobě i jim ku pokrmu.

I učinil Noé podlé všeho jekž mu rozkázal Bůh, tak učinil.

KAPITOLA 7.

Potom řekl Hospodin k Noé: Vejdiž ty i všecka čeleď tvá do korábu: nebo jsem tě viděl spravedlivého před sebou v národu tomto.

Ze všech hovad čistých vezmeš sobě sedmero a sedmero, samce a samici jeho, ale z hovad nečistých dvé a dvé, samce a samici jeho.

Z ptactva také nebeského sedmero a sedmero, samce a samici, aby živé zachováno bylo símě na vší zemi.

Nebo po dnech ještě sedmi já dštíti budu na zemi za čtyřiceti dnů a čtyřiceti nocí; a vyhladím se svrchku země všelikou podstatu, kterouž jsem učinil.

Tedy učinil Noé všecko tak, jakž mu přikázal Hospodin.

(Byl pak Noé v šesti stech letech, když ta potopa přišla na zemi.

A protož přišel Noé a synové jeho, i žena jeho, i ženy synů jeho s ním k koráby pro vody potopy.

Z hovad *také* čistých i z hovad nečistých, i z ptactva a ze všeho, což se hýbe na zemi.

Po dvém vešli k Noédo korábu, samec a samice, tak jakž byl rozkázal Bůh k Noé.

Stalo se pak po sedmi dnech, že potopy přišly na zemi.

Léta šestistého věku Noé, druhého měsíce, sedmnáctého dne téhož měsíce, v ten den protrženy jsou všecky studnice propasti veliké, a průduchové nebeští otevříni jsou.

I byl příval na zemi čtyřidceti dní a čtyřidceti nocí.

Toho dne všel Noé, Sem a Cham i Jáfet, synové Noé, žena Noé, a tři ženy synů jeho s ním do korábu.

Oni i všeliký živočich podlé pokolení svého, i všeliké hovado podlé pokolení svého, i

[23] *kurzívou* se často v překladech Bible odlišují slova, která byla v zájmu srozumitelnosti přidána překladateli

všeliké ptactvo vedlé pokolení svého, všelijací ptáci, všechno, což křídla má,

Vešli k Noé do korábu, po dvém ze všelikého těla vešli, tak jakž byl přikázal jemu Bůh, a zavřel Hospodin po něm.

A když byla potopa za čtyřidceti dnů na zemi, tedy rozmnoženy jsou vody, až i vyzdvihly koráb a vznesly jej od země.

Nebo zmohly se vody a rozmnoženy jsou velmi nad zemí, i zplýval koráb na vodách.

A tak náramně rozmohly se vody nad zemí, že přikryry jsou všecky hory nejvyšší, kteréž *byly* pode vším nebem.

Patnácte loktů zvýši rozmohly se vody, když přikryty jsou hory,

I umřelo všeliké tělo, kteréž se hýbe na zemi, tak z ptactva, jako z hovad a živočichů, i všlikého hmyzu, kterýž se plazí po zemi, i každého člověka.

Všecko, což mělo dýchání ducha života v chřípích svých, ze všeho, což bylo na suše, pomřelo.

A tak vyhladil *Bůh* všlikou podstatu, kteráž byla na tváři země, od člověka až do hovada, až do zeměplazu, a až do ptactvanebeského, vyhlazeno jest, pravím, z země; a zůstal toliko Noé, a kteříž s ním *byli* v korábu.

I trvaly vody nad zemí za sto a padesáte dnů.

Kapitola 8.

Rozpomenul se pak Bůh na Noé, i všecky živočichy a všecka hovada, kteráž *byla* s ním v korábu; pročež uvedl Bůh vítr na zemi, i zastavily se vody.

A zavříny jsou studnice propasti i průduchové nebeští, a zavřen jest příval s nebe.

I navrátily se vody svrchku země, odcházejíce zase, a opadly vody po stu a padesáti dnech.

Tak že odpočinul koráb sedmého měsíce, v sedmnáctý den toho měsíce na horách Ararat.

Když pak vody odcházely a opadly až do desátého měsíce, prvního *dne* téhož desátého měsíce ukázali se vrchové hor.

I stalo se po čtyřidcíti dnech, otevřev Noé okno v korábu, kteréž byl udělal,

Vypustil krkavce. Kterýžto vyletuje zase se vracoval, dokudž nevyschly vody na zemi.

Potom vypustil holubici od sebe, aby věděl, již-li by opadly vody se svrchku země.

Kterážto když nenašla, kde by odpočinula noha její, navrátila se k němu do korábu; nebo vody *byly* po vší zemi. On pak vztáhna ruku svou, vzal ji, a vnesl k sobě do korábu.

A počekal ještě sedm dní jiných, a opět vypustil holubici z korábu.

I přiletěla k němu holubice k večerou, a aj, list olivový utržený v ústech jejich. Tedy poznal Noé, že opadly vody se svrchku země.

I čekal ještě sedm dní jiných, a *opět* vypustil holubici, kterážto nevrátila se k němu více.

I stalo se šestistého prvního léta, v první *den měsíce* prvního, že vyschly vody na zemi. I odjal Noé přikrytí korábu a uzřel, ano již oschl svrchek země.

Druhého pak měsíce, v dvacátý sedmý den téhož měsíce oschla země.

I mluvil Bůh k Noé, řka:

Vyjdi z korábu, ty i žena tvá, a synové tvoji, i ženy synů tvých s tebou.

Všecky živočichy, kteříž *jsou* s tebou ze všelikého těla, tak z ptactva jako z hovad a všelikého zeměplazu, kterýž se hýbe na zemi, vyveď s sebou; ať se v hojnosti rozplozují na zemi, a rostou a množí se na zemi.

I vyšel Noé a synové jeho, i žena jeho a ženy synů jeho z ním;

Každý živočich a každý zeměplaz, a všecko ptactvo, všecko což se hýbe na zemi, po pokoleních svých vyšlo z korábu.

Tedy vzdělal Noé oltář Hospodinu, a vzav ze všech hovad čistých i ze všeho ptactva čistého, obětoval zápaly na tomto oltáři.

I zachutnal Hospodin vůni *tu* příjemnou, a řekl Hospodin v srdci svém: nebudu více zlořečiti zemi pro člověka, proto že myšlení srdce lidského zlé jest od mladosti jeho; aniž budu více bíti všeho, co živo jest, jako jsem učinil.

Nýbrž dokavadž země trvati bude, setí a žeň, studeno i horko, léto a zima, den také a noc nepřestanou.

Kapitola 9.

Tedy požehnal Bůh Noé i synem jeho a řekl jim: Ploďtěž se a rozmnožujte se, a naplňte zemi.

Strach váš a hrůza vaše buď na všeliký živočich země, a na všecko ptactvo nebeské. Všecko, což se hýbe na zemi, a všecky ryby mořské v ruce vaše dány jsou.

Všecko, což se hýbe *a* jest živo, bude vám za pokrm; jako *i* bylinu zelenou, dal jsem vám

to všecko.

A však masa s duší jeho, *kteráž jest* krev jeho, nebudete jísti.

A zajisté krve vaší, duší vašich vyhledávati budu; z rukou každého hovada vyhledávati ji budu, i z ruky člověka, ano i z ruky každého bratra jeho budu vyhledávati duše člověka.

Kdo by koli vylil krev člověka, skrze člověka vylina bude krev jeho; nebo k obrazu svému učinil Bůh člověka.

Vy pak ploďte a množte se; v hojnosti se rozploďte na zemi, a rozmnoženi buďte na ní.

I mluvil Bůh k Noé a synům jeho s ním, řka:

Já zajisté vcházím v smlouvu svou s vámi, i s semenem vaším po vás,

A se všelikou duší živou, kteráž *jest* s vámi, z ptactva, z hovad a ze všech živočichů zemských, kteříž *jsou* s vámi, ode všech, kteříž vyšli z korábu, až do všelikého živočicha zemského.

Protož utvrzuji smlouvu svou s vámi, že nebude vyhlazeno více všeliké tělo vodami potopy; aniž bude více potopa k zkažení země.

I řekl Bůh: Totoť *bude* znamení smlouvy, kteréž já dávám, mezi mnou a mezi vámi, a mezi všelikou duší živou, kteráž *jest* s vámi, po všecky věky.

Duhu svou postavil jsem na oblaku, a bude na znamení smlouvy mezi mnou a mezi zemí.

A budeť, když uvedu mračný oblak na zemi, a ukáže se duha na oblaku.

Že se rozpomenu na smlouvu svou, kteráž *jest* mezi mnou a mezi vámi a mezi všelikou duší živou v každém těle; a nebudou více vody ku potopě, aby zahladily všeliké tělo.

Nebo když bude duha ta na oblaku, popatřím na ni, abych se rozpomenul na smlouvu věčnou mezi Bohem a mezi všelikou duší živou v každém těle, kteréž *jest* na zemi.

I řekl Bůh k Noé: Toť jest znamení smlouvy, kterouž jsem utvrdil mezi sebou a mezi všelikým tělem, kteréž jest na zemi.

Byli pak synové *Noé*, kteříž vyšli z korábu: Sem Cham a Jáfet; a Cham *byl* otec Kanánův.

Ti tři *jsou* synové Noé, a ti se rozprostřeli po vší zemi.

Noé pak obíraje se s zemí, začal dělati vinice.

A pije víno, opil se, a obnažil se uprostřed stanu svého.

Viděl pak Cham, otec Kanánův, hanbu otce svého, a pověděl oběma bratřím svým vně.

Tedy vzali Sem a Jáfet oděv, kterýžto oba položili na ramena svá, a jdouce zpátkem, zakryli hanbu otce svého, tváři pak jich *byly* odvráceny, a hanby otce svého neviděli.

Procitiv pak Noé po svém víně, zvěděl, co mu učinil syn jeho mladší.

I řekl: Zlořečený Kanán, služebník služebníků bude bratřím svým.

Řekl také: Požehnaný Hospodin, Bůh Semův, a buď Kanán služebníkem jejich.

Rozšiřiž Bůh milostivě Jáfeta, aby bydlil v stáncích Semových, a buď Kanán služebníkem jejich.

Živ pak byl Noé po potopě tři sta *a* padesáte let; i umřel jest.[7]

Abychom si ukázali rozdílnost úhlů pohledův, přečtěmež si, jak ve vydání ekumenickém, vzniklém roku 1979, počátek části této jest stojí:

> Když se lidé počali na zemi množit a rodily se jim dcery, viděli synové božští, jak půvabné jsou dcery lidské, a brali si *za* ženy všechny, již se jim zachtělo. Hospodin však řekl: „Můj dcuh se nebude člověkem věčně zaneprazdňovat. Vždyť je *jen* tělo. Ať je jeho dvů sto dvacet let.“
>
> Za oněch dnů, kdy synové božští vcházeli k dcerám lidským a ty jim rodily, vznikaly na zemi zrůdy, ba ještě i potom. To jsou ti bohatýři dávnověku, možové pověstní.[5]

Země tedy byla očištěna potopou. Avšak ani další generace neodpovídala příliš božím představám - začala stavět *babylónskou věž*, aby se vyrovnala samotnému Bohu. Ten ji potrestal zmatením jazyků, následkem čehož nebyla věž dokončena a lidé se rozdělili do mnoha kmenů a národů.

Noemovým synem *Abrhamem (Abrahámem)* počínají biblické dějiny Hebrejů (Židů), jako národa pod Hospodinovou ochranou. *Abrham* vyvedl svůj kočovný kmen z Mezopotámie do Palestiny. Aby vyzkoušel Abrhamovu oddanost, přikázal mu Bůh místo berana obětovat jeho vlastního milovaného syna *Izáka.* Teprve na poslední chvíli zadržel Abrhamovu ruku s nožem. Izaákův syn *Jákob* sice lstí připravil svého staršího bratra *Ezaua* o právo prvorozenství, ale stal se božím vyvolencem a dostal jméno *Izrael,* když si v zápase s Bohem vynutil jeho požehnání.

Jednoho ze dvanácti synů Jákobových, *Josefa,* prodali jeho bratři do egyptského otroctví. Ten si však díky své schopnosti vykládat sny vydobyl v Egyptě významné postavení a když v Kanaanejské zemi, kde žili Hebrejové, vypukl hlad a Josefovi bratři se vypravili do Egypta nakoupit potraviny, nestačili se divit, neboť Josef byl už královským místodržícím. Odpustil jim a dokonce je přemluvil, aby se se svým lidem usídlili v Egyptě. Stali se tam potom praotci jednotlivých hebrejských kmenů. Postupem doby však jejich potomci upadli do nevolnictví, z něhož je vyvedl až *Mojžíš.* S boží pomocí je zázračně převedl přes Rudé moře a na Sinajské poušti je zachránil před hladem. Na hoře *Sinaj* dostal Mojžíš *Desatero* božích přikázání, soubor mravních a obřadních příkazů, které měly Židé dodržovat a které se staly základem evropské etiky:

> Bůh vyhlásil všechna tato přikázání:
>
> „Já jsem Hospodin, tvůj Bůh; já jsem tě vyvedl z egyptské země, z domu otroctví.
>
> Nebudeš míti jiného boha mimo mne.
>
> Nezobrazíš si *Boha* zpodobením ničeho, co je nahoře na nebi, dole na zemi nebo pod zemí. Nebudeš se ničemu takovému klanět ani tomu sloužit. Já jsem Hospodin, tvůj Bůh, Bůh žárlivě *milující.* Stíhám vinu otců na synech do třetího i čtvrtého pokolení těch, kterří mě nenávidí, ale prokazuji milosrdenství tisícům *pokolení* těch, kteří mě milují a má přikázání zachovávají.
>
> Nezneužiješ jména Hospodina svého Boha. Hospodin nenechá bez trestu toho, kdo by jeho jména zneužíval.
>
> Pamatuj na den odpočinku, že ti má být svatý. Šest dní budeš pracovat a dělat všechnu svou práci. Ale sedmý den je *den* odpočinutí Hospodina, tvého Boha. Nebudeš dělat žádnou práci ani ty ani tvůj syn a tvá dcera *ani* tvůj otrok a tvá otrokyně ani tvé dobytče ani tvůj host, který *žije* v tvých branách. V šesti dnech učinil Hospodin nebe i zemi, moře a všechno, co je v nich, a sedmého dne odpočinul. Proto požehnal Hospodin den odpočinku a oddělil jej jako svatý.
>
> Cti svého otce i matku, abys byl dlouho živ na zemi, kterou ti dává Hospodin, tvůj Bůh.
>
> Nezabiješ.
>
> Nezcizoložíš.
>
> Nepokradeš.
>
> Nevydáš proti svému bližnímu křivé svědectví.
>
> Nebudeš dychtit po domě svého bližního. Nebudeš dychtit po ženě svého bližního ani po jeho otroku ani po jeho otrokyni ani po jeho býku ani po jeho oslu, vůbec po ničem, co patří tvému bližnímu.“
>
> *(podle ekumenického vydání)*[5]

Proroci - Izaiáš, Jeremiáš, Ezechiel, Dvanáct proroků

tzv. Svaté spisy - Žalmy, Jób, Přísloví, Pět svitků (Píseň písní, Rút, Kazatel, Jeremiášův pláč, Ester), kniha Danielova

Kapitola 3

Antická literatura

Prvním významným kulturním a tedy i literárním celkem v Evropě bylo starověké Řecko.

Za nejstarší antické dílo jsou dnes považovány dva významné eposy, připisované slepému básníku Homérovi - *Ilias* a *Odysseia*. Byly stvořeny zřejmě někdy v 8. stol. př. n. l. s využitím tradiční ústní epiky a pověstí o trojské válce, která se odehrávala kolem roku 1184. Soudí se však, že prostředí eposu je poněkud poznamenáno dobou, ve které básník žil.

> Syn trojského krále *Priama, Paris,* odloudil spartskému králi *Menelaovi* jeho ženu, krásnou *Helenu*. Pohaněný *Menelaos* vyzval proto všechny řecké vládce k vojenské výpravě proti Troji. Řekové město oblehli, ale nemohli je dobýt. Boj už trval devět let se střídavým štěstím pro obě strany, když tu vypukl spor mezi nezranitelným bojovníkem *Achillem* a vůdcem řecké výpravy *Agamemnonem*. Uražený Achilles odmítl zúčastnit se dalšího boje, když však padl jeho věrný přítel *Patrokles,* rozhodl se, že pomstí přítelovu smrt, a po urputném boji zabil nejslavnějšího trojského hrdinu *Hektora*. Sám se však konce války nedočkal. Byl zasažen šípem do paty, jediného zranitelného místa na svém těle.
>
> Řekové nakonec dobyli Troje lstí: nejstatečnější bojovníci se ukryli do dřevěného koně, ostatní vojsko předstíralo ústup. Trojané vtáhli koně do města, přesvědčeni, že je bude chránit nadpřirozenou mocí. Večer vystoupili Řekové z koně a dali svému vojsku světlem znamení, na kterém místě jsou hradby probořeny. Rozpoutal se strašný boj, v němž většina Trojanů padla; Řekové město vyplenili a zapálili. [2]

Zatímco *Ilias* líčí především boje lidí a spory bohů, v *Odysseie* je kladen větší důraz na city a vztahy. Lidé žijí s bohy a přírodou v jednotě, mezi nimi dosud nevede ostrá hranice. Přibližme si *Odysseiu* pomocí záhlaví jednotlivých zpěvů.

> *Zpěv první:* Po dobytí Tróje se už všichni řečtí bojovníci vrátili domů, jen Odyssea zdržuje již sedmý rok na ostrově Ógygiji nymfa Kalypsó a přemlouvá ho, aby si ji vzal za manželku. Zatím v domě Odysseově na Ithace řádí okolní šlechtici a ucházejí se o ruku věrné Odysseovy choti Pénelopy. Bohové se na poradě rozhodnou, že dopomohou Odysseovi k návratu. Odysseova ochránkyně Pallas Athéna vybídne jeho syna Télemacha, aby se vydal na cestu a pátral po otci.
>
> *Zpěv druhý:* Télemachós svolá sněm a oznámí nápadníkům svou vůli. Přes jejich odpor si potají připraví loď a odpluje v průvodu bohyně Athény do Lylu ke králi Nestorovi.
>
> *Zpěv třetí:* Télemachos doplul šťastně do Pylu, ale o svém otci se nic nedověděl. Proto ho Nestór posílá do průvodu svého syna do Sparty k Meneláovi, který se teprve nedávno vrátil ze svého bloudění.
>
> *Zpěv čtvrtý:* Král Menelásos je s chotí Helenou přátelsky přijímá a sděluje Télemachovi, že jeho otce zdržuje Nymfa Kalypsó. Zatím chystají nápadníci doma Télemachovi úklady.
>
> *Zpěv pátý:* Odysseus opustí nymfu Kalypsu na ostrově Ogygii a po svízelné plavbě se dostane na ostrov blažených Fajáků.
>
> *Zpěv šestý:* Na ostrově Scherii se Odysseus setká s Nausikaou, dcerou fajáckého krále Alkinoa. Ta se ho ujme, dá mu oděv i jídlo a umožní mu přijetí v královském paláci.
>
> *Zpěv sedmý:* Alkinoos se svou chotí Árétou přijme Odyssea ve svém paláci a slíbí mu,

že ho vypraví do vlasti.

Zpěv osmý: Druhého dne je Odysseus představen dajáckým velmožům a bohatě obdarován. Večer na hostině zpívá Démodokos o dobytí Tróje. Odysseus se přitom rozpláče. Král se vyptává na jeho osudy.

Zpěv devátý: Odysseus vypráví své osudy až do chvíle, kdy unikl se svými druhy z jeskyně Polyfémovy.

Zpěv desátý: Odysseus líčí své příběhy až do sestupu do podsvětí.

Zpěv jedenáctý: Odysseus vypráví o svém pobytu v říši mrtvých, především o rozmluvě s duší věštce Teiresia a své matky.

Zpěv dvanáctý: Se svými druhy se rozloučí s Kirkou. unikne všem nebezpečím, hlavně Skylle a Charydbě, i když ne beze ztrát, ale na zpáteční cestě pobijí jeho druhové stáda Héliova. Za to je postihla bouře, při níž všichni zahynuli krom Odyssea. Ten se zachránil na Ógyii u nymfy Kalypsy.

Zpěv třináctý: Loď Fajáků dopraví spícího Odyssea i s dary na Ithaku. Tam se ho ujme Athéna a dá mu vzhled starého žebráka.

Zpěv čtrnáctý: Odebere se na salaš k věrnému pastýři Eumaiovi, jenž stále vzpomíná na svého pána. Odysseus se vydává za cizince a budí v pastýři naději, že se Odysseus, jeho pán, brzy vrátí.

Zpěv patnáctý: Télemachos se šťastně vrátí z cesty do Sparty a nejdříve zavítá do chatrče pastýře Eumaia.

Zpěv šestnáctý: Odysseus se dá svému synovi poznat a domluví se o potrestání nápadníků.

Zpěv sedmnáctý: Jako žebrák přijde Odysseus do svého paláce a zakouší od sluhů i od nápadníků různá příkoří, až se ho ujme sama Pénelopé.

Zpěv osmnáctý: Odysseus vítězně zápasí s žebrákem Írem a snáší další urážky a příkoří.

Zpěv devatenáctý: Pozdě večer hovoří domělý žebrák s nedůvěřivou Pénelopou a ujišťuje ji, že se Odysseus brzy vrátí. Když mu pak staré služka Eurykleia myla nohy, poznala ho podle jizvy, ale Odysseus jí přísně přikázal, aby mlčela.

Zpěv dvacátý: Nápadníci bezstarostně hodují a Odysseus sklízí nové a nové urážky.

Zpěv dvacátý první: Pénelopé přinese Odysseův luk a prohlásí, že se provdá za toho, komu se podaří totéž, co kdysi Odysseovi.

Zpěv dvacátý druhý: Odysseus s Télemachem a s dvěma věrnými pastýři potrestá všechny nápadníky smrtí.

Zpěv dvacátý třetí: Odysseus se konečně dá poznat i Pénelopě a oba se radují ze šťastného shledání.

Zpěv dvacátý čtvrtý: Druhého dne navštíví Odysseus na venkově svého stařičkého otce Láerta. Athéna usmíří příbuzné zabitých nápadníků a nad celou zemí se opět rozzáří slunce šťastného života.

Ilustrace Jana Baucha k českému překladu Odyssey z roku 1984.[6]

Děj je komplikovanější, čtenářsky chytlavější a prolíná se v několika dějových i místních rovinách. Použitý jazyk je podobný a přestože ladění je oproti *Iliadě* mírumilovnější, můžeme domnívat, že se jedná o jediného autora. Avšak stále ještě existuje názor, že obě díla napsali autoři dva. V Řecku se tvrdilo, že *Iliadu* napsal Homér jako zralý muž a *Odysseiu* jako stařec.

K tomuto, stejně jako k dalším antickým

námětům, jak si ukážeme později, se stále vracejí i současní autoři. Například *James Joyce* je autorem knihy *Odysseus (angl. Ulysses).*

Epos, tedy rozsáhlá báseň s dějem, se obvykle přednášel ústně při slavnostních příležitostech. Tomu odpovídají i náměty - významné události nebo činy národních hrdinů. Charakteristický je spoustou vložených odboček, popisem detailů a použitím mnohých přirovnání - to vše vytváří *epickou šíři.* Literární žánr se z něj stal teprve později.

Obě díla, stejně jako HESIODOVA (zvláště pak jeho *Theogonie*), přinášejí široký vhled do řecké mytologie, kterou později v podstatě přejali Římané. Mytologie je *polytheistická*, znázorněná v následujícím přehledu.

pozice	*Řecko*	*Řím*
bůh nebe, otec bohů a lidí	Zeus (2. p. Dia)	Jupiter
jeho společnice, bohyně ženství	Héra	Juno
bůh války	Mars	Áres
bohyně zemědělství a plodnosti	Déméter	Ceres
bůh světla, intelektu, umění a věštění	Apollon	Apollo
bohyně lásky a krásy	Afrodité	Venuše
bohyně řemesel a moudrosti	Athéna	Minerva
bůh obchodu a komunikace, posel bohů	Hermes	Merkur
bohyně lesů, zvířat a lovu	Artemis	Diana
bůh moře	Poseidon	Neptun
bůh kovář	Hefaistos	Vulkán
bohyně krbu a ohně	Hestiá	Vesta
bůh plodnosti, radosti a vína	Dionýsos, Bakchus	Liber
bůh zemědělství a času, vládce Zlatého věku	Kronos	Saturn
bůh smrti a podsvětí	Hádes, Plutón	Dis Pater
bůh vchodů, cest a začátků		Janus
božská dvojčata, blíženci	Kastor a Polydeukés	Castor a Pollux
bůžek lásky, syn bohyně lásky	Eros	Cupido

Kromě zářivého světa homérských bohů však existovaly i proudy spodní, s mystickými prvky, jako byl *orfismus, Dionýsův kult,* či *eleusínská mystéria.* K těmto proudům se hlásila značná část řeckého a později i římského obyvatelstva, avšak většinou měly podobu tajných nauk, takže o nich dnes víme jen málo. Dá se soudit, že do Řecka přišly z Orientu.[11, str. 93] Při *eleusínských* mystériích byly nejspíš dokonce využívány přírodní drogy extrahované z námele, velmi blízké dnešnímu *LSD*[1].

Odraz těchto kultů nalezneme i ve filosofii, například u pýthagorejců, u Platóna a později v novoplatónismu. [11, str. 93]

S rozpadem rodového zřízení v 7. až 6. století př. n. l. došlo k posunu hodnot - jedinec si uvědomoval svou individualitu, rozvíjely se přírodní vědy, filosofie. Zároveň s rozvojem demokracie bylo nutné uvědomění vlastního názoru. Proto se namísto homérovské epiky začala upřednostňovat lyrika.

[1] V knize *Cesta do Eleusíny aneb odkrytí tajemství mystérií* se tento fakt v roce 1978 pokusili doložit *R. Gordon Wasson*, zakladatel oboru etnomykologie, který pro naši kulturu objevil u jihoamerických indiánů účinky hub rodu *Psilocybe* (neboli lysohlávky), *Albert Hofmann*, vynálezce LSD, a *Carl A. P. Ruck,* znalec řečtiny a profesor klasických studií na universitě v Bostonu.[9]

Kapitola 4

Fantastická literatura

Za fantastickou literaturu obvykle považujeme literaturu, v níž *„něco je jinak“,* tedy operuje i s jinými než reálnými náměty. Dělíme ji na dva výrazné proudy - *science fiction (sci-fi)* s převahou technologikcých rysů, pohlížející většinou do budoucnosti (ale může se jednat o běžný nám známý svět, s příměsí nějakého fantastického prvku, například s typickou návštěvou mimozemské civilizace) a na *fantasy*, která vykresluje smyšlený svět zhruba odpovídající středověku, ve kterém ovšem hrají svou roli kouzla a magie a setkáme se zde s jinými humanoidy než jen s lidmi (elfové, skřeti), s potvorami jako jsou obři nebo draci. V rámci celého proudu se vyděluje ještě celá řada potůčků jako je *kyberpunk, Sword and Sorcery, Space Opera* nebo *Hard SF.*

Přestože již v roce 1932 vydal Robert Ervin Howard svou první povídku o barbaru Conanovi z imaginární země *Hyborie* 12 000 let v minulosti, za pravého otce fantasy je považován angličan John Ronal Reuel Tolkien.

V roce 1937 vydal Tolkien svůj první román Hobit *(The Hobbit).* Byla to původně pohádka pro jeho děti, ale později se rozrostla na celý svébytný svět *Středozemě (Middle-Earth).* Zobrazuje putování hobita Bilbo Pytlíka. Jelikož Tolkien byl lingvista a jeho celoživotní zálibou byly středověké jazyky a mytologie, vedl fikci svého světa k dokonalosti a komplexnosti. Navázal pak nosnými a nejznámnějšími knihami *Společnestvo prstenu* (The Fellowship of the Ring, *1954*), *Dvě věže* (The Two Towers, *1954*) a *Návrat krále* (The Return of the King, *1955*), srnutými do trilogie *Pán prstenů* (Lord of the Rings). Námět a duch těchto děl charakterizuje báseň z mytologie Středozemě:

> Tři prsteny pro krále elfů pod nebem,
> Sedm vládcům trpaslíků v síních z kamene,
> Devět mužům: každý je k smrti odsouzen,
> Jeden pro Temného pána, jenž dlí na trůně
> v zemi Mordor, kde se snoubí šero se šerem.
> Jeden prsten vládne všem, Jeden jim všem káže,
> Jeden všechny přivede, do temnoty sváže
> v zemi Mordor, kde se snoubí šero se šerem,

Malou ukázkou z může být postava *Gluma,* zde ztělesňující jeden z druhů zla. Bilbo Pytlík se s ním setkává už v ději Hobita, ve Společenstvu prstenu nalézáme následující stručné shrnutí.

> (...) Bilbo se na chvíli ztratil v černých skřetích dolech hluboko pod horami a tam, zatímco marně tápal tmou, položil ruku na prsten ležící na podlaze chodby. Dal si jej do kapsy. V tu chvíli to vypadalo jako pouhé štěstí.
>
> Při hledání cesty ven došel Bilbo až ke kořenům hor a dál to nešlo. Na dně chodby, daleko od světla, se rozkládalo studené jezero a na skalním ostrůvku ve vodě bydlel Glum. Bylo to odporné mrňavé stvoření: pádloval v malém člunku velkýma ploskýma nohama, zíral bledýma světélkujícíma očima, dlouhými prsty chytal slepé ryby a jedl je syrové. Jedl všechno živé, třeba i skřeta, pokud to mohl chytit a zardnousit bez boje. Vlastnil tajný poklad, který se k němu dostal před dávnými věky, dokud ještě žil na světle: zlatý prsten, který činil jeho nositele neviditelným. Byla to jediná věc, kterou miloval, jeho „miláček“; a mluvil k němu, i když jej neměl u sebe. Přechovával jej totiž v bezpečí

v díře na svém ostrůvku, pokud právě nelovil, nebo nešpehoval skřety v dolech.

Možná, že by byl Bilba napadl ihned, kdyby jej měl při setkání na ruce; neměl jej však a hobit měl v ruce elfí nůž, který mu sloužil jako meč. Aby získal čas, Glum vyzval Bilba, aby si dávali hádanky, s tím, že neuhodne-li Bilbo hádanku, kterou mu dá, Glum ho zabije a sní, ale pokud Bilbo porazí jeho, udělá, co bude Bilbo chtít: dovede ho na cestu ven.

Protože byl beznadějně ztracen ve tmě a nemohl tam ani zpátky, Bilbo vyzvání přijal; a dali si navzájem řadu hádanek. Nakonec Bilbo vyhrál, spíš štěstím (jak se zdálo) než chytrostí; nakonec ho totiž žádná hádanka nenapadla a tu vykřikl, když v kapse nahmatal prsten, který sebral a už na něj zapomněl: *„Co to mám v kapse¿‘* Na to Glum nedokázal odpovědět, ačkoliv si vyžádal tři pokusy.

Odborníci se, budiž řečeno, rozcházejí, zda tato poslední otázka byla podle přísných pravidel hry opravdovou hádankou, nebo jen pouhou otázkou; ale všichni se shodují, že po tom, co ji přijal a pokusil se na ni odpovědět, byl Glum vázán slibem. A Bilbo na něho naléhal, aby slovo dodržel; napadlo ho totiž, že by se tenhle slizký tvor mohl ukázat jako falešný, přestože některé sliby byly odedávna pokládány za svaté a každý kromě nejzkaženějších tvorů se je bál porušit. Po staletích samoty ve tmě však bylo Glumovo srdce černé a byla v něm zrada. Zmizel a vrátil se na svůj ostrůvek opodál v temné vodě, o němž Bilbo nevěděl. Tam, myslil si, leží jeho prsten. Měl už hlad a byl rozzlobený, a jen co bude mít svého „miláčka“ u sebe, nebude se bát žádné zbraně.

Ale prsten na ostrůvku nebyl: ztratil se, byl pryč. Z Glumova zavřísknutí přejel Bilbovi mráz po zádech, i když ještě nechápal, co se stalo. Ale Glum právě uhodl, příliš pozdě. *„Co to má v kapšiškách¿‘* vykřikl. V očích mu svítil zelený plamen, když spěchal zpátky zavraždit hobita a znovu získat svého „miláčka“. Bilbo zpozoroval, co mu hrozí, právě včas a slepě se dal na útěk chodbou vzůru od vody a znovu ho zachránilo štěstí. V běhu totiž vsunul ruku do kapsy a prsten mu tiše vklouzl na prst. Tak se stalo, že ho Glum neviděl a proběhl kolem, střežit cestu ven, aby „zloděj“ neutekl. Bilbo ho obezřele sledoval, jak šel, klel a mumlal si o svém „miláčkovi“; z té řeči konečně i Bilbo uhodl pravdu a ve tmě mu svitla naděje: právě on našel kouzelný prsten a má možnost uniknout skřetům i Glumovi.

Nakonec se zastavili před neviditelným otvorem, který vedl k dolní bráně na východní straně hor. Tam se Glum schoulil, čenichal a naslouchal; a Bilbo pocítil pokušení zabít ho svým mečem. Soucit ho však zadržel, a ačkoli si nechal prsten, v němž spočívala jeho jediná naděje, nechtěl jej použít k zabití ubohého tvora v nevýhodě. Nakonec sebral odvahu, přeskočil ve tmě Gluma a prchal dál chodbou, pronásledován nepřítelovými výkřiky nenávisti a zoufalství: *„Žloděj! Žloděj! Pytlík! Nenávidíme ho až navěky¡‘*

Zvláštní je, že Bilbo svůj příběh ostatním takhle nevyprávěl. Kouzelníkovi Gandalfovi řekl, že mu jej Glum slíbil jako dárek, když vyhraje. Gandalfovi to bylo podezřelé, stejně jako to, že Glum sám označoval prsten za „dárešek k narozeninám“. Na začátku *Společenstva prstenu,* už Bilbo žije poklidným usedlým životem ve Dnu Pytle a slíbí Gandalfovi, že až se znovu vydá na cesty, věnuje prsten svému synovci Frodovi. Zde se však projeví zlá moc prstenu - Bilbo se jej před svým odchodem za žádnou cenu nechce vzdát, nakonec ho k tomu Gandalf donutí. Po dlouhých letech si je Gandalf jist pravdou a odhalí ji Frodovi: prsten je ztělesněním síly Saurona, svrženého zlého krutovládce.

„(...)Ale pro tento okamžik potřebuješ vědět jen to, jak se ta věc k tobě dostala. A to bude vyprávění až až. Gil-galard, král elfů, a Elendil ze Západní říše svrhli Saurona, ač přitom zahynuli. A Isildur, Elendilův syn, uťal Prsten ze Sauronovy ruky a vzal si jej. Pak byl Sauron přemožen a jeho duch uprchl a dlouhé roky se skrýval, až jeho stín opět nabyl tvaru v Temném hvozdu.

Prsten se však ztratil. Padl do Velké řeky Anduiny a zmizel. Isildur totiž pochodoval k severu po východním břehu řeky a blízko Kosatcových polí byl přepaden skřety z hor a téměř všechen jeho lid byl pobit. Vrhl se do proudu, ale Prsten mu při plavání sklouzl z prstu a pak ho skřeti uviděli a zabili ho šípy.“

Gandalf se odmlčel. „A tam, v hlubokých tůních mezi Kosatcovými poli,“ řekl, „Prsten vymizel z paměti i z pověstí; a dokonce i tohle málo je známo jen nemnohým a Rada Moudrých nedokázala vypátrat víc. Ale já

snad konečně mohu říci, co bylo dál.

Dlouho potom, ale pořád ještě velice dávno, žil na břehu Velké řeky na pokraji Divočiny malý nárůdek s obratnýma rukama a lehkýma nohama. Odhaduji, že patřili k hobití čeledi; zřejmě byli příbuzní praotců Statů, protože milovali řeku a často v ní plavali nebo si dělali rákosové loďky. Byla mezi nimi jedna vážená rodina, jež byla větší a bohatší než ostatní, a tu ovládala bába rodu, přísná a znalá staré moudrosti, jaká se u nich tradovala. Nejzvídavější z celé rodiny se jmenoval Sméagol. Zajímaly ho kořeny a počátky; ryl chodbičky v zelených vrších, ponořoval se do hlubokých tůní, hrabal pod stromy a rostlinami a přestal se dívat nahoru na temena kopců, na listí na stromech, na květiny rozvíjející se ve větru; hlavu a oči měl obrácené dolů.

Měl přítele jménem Déagol, podobného druhu; ten měl bystřejší zrak, ale nebyl tak rychlý a silný. Jednou si vzali člun a jeli dolů ke Kosatcovým polím, kde byly velké záhony kosatců a kvetoucího rákostu. Tam Sméagol vylezl a začal čenichat po břehu, kdežto Déagol seděl v člunu a lovil ryby. Najednou zabrala velká ryba, a než se vzpamatoval, byl ve vodě až u dna. Tam pustil šňůru, protože měl dojem, že vidí něco třpytivého na dně řečiště; zadržel dech a hrábl po tom. Pak vyplaval a prskal, vlasy měl plné chaluh a ruku plnou bláta; a doplaval k břehu. A hle, když spláchl bláto, na dlani mu ležel krásný zlatý prsten, a svítil a třpytil se na slunci, až se srdce smálo. Ale Sméagol ho pozoroval za stromem, a jak se Déagol radoval z prstenu, připlížil se zezadu k němu.

'Dej nám to, Déagole, drahoušku,' řekl Sméagol příteli přes rameno.

'Proč?' řekl Déagol.

'Protože máme narozeniny a my to chceme,' řekl Sméagol.

'To mě nezajímá,' řekl Déagol. 'Už jsem to dal dárek, a pěkně drahý. Tohle jsem našel já a taky si to nechám.'

'Vážžně, drahouššku?' řekl Sméagol, a chytil Déagola za hrdlo a zardousil ho, protože to slato vypadalo tak leskle a krásně. Pak si prsten nasadil.

Nikdo nikdy nezjistil, co se s Déagolem stalo; byl zavražděn daleko od domova a jeho tělo bylo chytře ukryto. Ale Sméagol se vrátil sám; a zjistil, že ho nikdo z rodiny nevidí, když má prsten na ruce. Objev ho velmi potěšil a on jej tajil; užíval ho k odhalování tajností a své poznání používal zákeřně a zlomyslně. Začal mít oči i uši vnímavé na všechno, čím by mohl ublížit. Prsten mu dal moc odpovídající jeho osobnosti. Nebylo divu, že začal být velice neoblíbený a že se mu všichni příbuzní vyhýbali (když byl viditelný). Kopali do něho a on je kousal do nohou. Dal se na zlodějství a zvykal si mumlat sám pro sebe a vyluzovat v hrdle kloktavé zvuky. Proto mu začali říkat Glum a proklínali ho a říkali mu, ať odejde někam hodně daleko; a bába, protože chtěla mít klid, ho vyloučila z rodiny a vyhnala ze své nory.

Potuloval se osaměle, pofňukával nad tvrdostí světa, putoval proti proudu řeky, až došel k bystřině tekoucí z hor, vydal se podle ní. Lovil ryby v hlubokých tůních neviditelnými prsty a jedl je syrové. Jednou bylo parno, a jak se skláněl nad tůní, ucítil pálení na temeni a oslepující světlo z vody ho bolelo do vlhkých očí. Podivil se, protože už málem zapomněl, že je nějaké slunce. Pak naposledy vzhlédl a pohrozil mu pěstí.

Ale když skopil zrak, spatřil daleko před sebou vrcholky Mlžných hor, z nichž bystřina přitékala. A tu si pomyslel: 'Tam pod horami musí být chládek a stín. Tam za mnou slunce nemůže. Kořeny hor musí být opravdovské kořeny; tam jsou určitě pohřbena veliká tajemství, která od počátku nikdo neodhalil¡

A tak zanoci putoval do vrchů a našel jeskyňku, z níž temná bystřina plynula; proplazil se jako červ do nitra hor a vymizel z paměti. Prsten odešel do stínů s ním, a dokonce ani jeho tvůrce, když mu začalo přibývat sil, se o něm nemohl nic dozvědět."

„Glum¡' zvolal Frodo. „Glum? Chcete říct, že právě tu obludku potkal Bilbo? To je hnusné¡'

„Myslím, že je to smutný příběh," řekl čaroděj, „a mohl se přihodit i jiným, i některým hobitům, které znám."

„Nemohu věřit, že by byl Glum spřízněný s hobity, třeba vzdáleně," rozpálil se Frodo. „To je ohavná představa¡'

„Jenomže pravdivá," řekl Gandalf. „O původu hobitů víme totiž víc než oni sami. A samotný Bilbův příběh naznačuje příbuzenství. Měli toho hodně společného ve spodních vrstvách paměti myšlení. Rozuměli

si pozoruhodně dobře, o moc líp, než by si hobit rozuměl třeba s trpaslíkem nebo skřetem nebo i elfem. Vzpomeň si třeba na ty hádanky, které oba znali."

„Ano," řekl Frodo. „Ale i jiné národy kromě hobitů si dávají hádanky podobného druhu. A hobiti nepodvádějí. Glum chtěl Bilba celou dobu podvést. Jen se ho pokoušel zbavit obezřetnosti. A vsadím se, že se jeho podlá dušička bavila, když se pustil do hry, která mu mohla vynést snadnou oběť, a kdyby prohrál, nemohlo se mu nic stát."

„Obávám se, že máš úplnou pravdu," řekl Gandalf. „Ale bylo v tom ještě něco, co zatím nechápeš. Ani Glum nebyl ještě úplně zkažený. Ukázal, že je houževnatější, nežn by napadlo kohokoli z Moudrých - právě jako hobit. Zůstal mu v mysli ještě pořád jeho vlastní kouteček, kudy vnikalo světlo, jako štěrbinou ve tmě: světlo minulosti. Myslím, že mu bylo příjemné slyšet zase přátelský hlas, připomenout si vítr a stromy a slunce a takové zapomenuté věci.

Ale o to bude jeho zlé já nakonec zběsilejší - ledaže by se dalo přemoci. Ledaže by se dalo vyléčit." Gandalf vzdychl. „Škoda. Má malou naději. Ale beznadějné to není. Ne, ačkoli vlastnil Prsten tak dlouho, skoro od nepaměti. Dlouhý čas jej už skoro nepoužíval: v černé tmě ho bylo zřídka zapotřebí. Rozhodně nikdy 'nevybledl'. Je pořád hubený jako houžev. Ale prsten se mu zažíral do mozku a to byla málem nesnesitelná muka.

Všechna 'veliká tajemství' pod horami byla nakonec pustá jako noc; už neměl co objevovat, nic užitečného na práci, jenom nechutné a kradmé jídlo a odporné vzpomínky. Byl dočista zbědovaný. Nenáviděl tmu a světlo nenáviděl ještě víc; nenáviděl všecko a Prsten ze všeho nejvíc."

„Jak to myslíte¿' zeptal se Froro, „Prsten byl snad přece jeho miláček a jediná věc, na níž mu záleželo? Když ho nenávidě, proč se ho nezbavil, nebo proč neodešel pryč a nenechal ho ležet¿'

„Už bys měl začít chápat, Frodo, po všem, co jsi slyšel," řekl Gandalf. „Nenáviděl ho a miloval ho, jako nenáviděl a miloval sebe. Nemohl se ho zbavit. Neměl k tomu vůli.

Prsten moci se o sebe stará sám, Frodo. Sám dovede zrádně vyklouznout, ale jeho držitel ho nikdy neopustí. Přinejlepším si pohrává s myšlenkou, že péči přenechá někomu jinému - a to ještě jen v prvním období, kdy se Prsten teprve ujímá moci. Pokud však vím, jediný Bilbo v celé historii se dostal přes stadium pohrávání a skutečně to udělal. A potřeboval k tomu veškerou mou pomoc. A ani pak by jej byl jen tak nezahodil nebo nenechal ležet. Ne Glum, Frodo, ale Prsten sám rozhodoval. Prsten opustil *jeho*."

„Cože, právě včas, aby potkal Bilba¿' řekl Frodo. „Nebyl by se nějaký skřet hodil líp¿'

„To není legrace," řekl gandalf. „Pro tebe rozhodně ne. Byla to v celé historii Prstenu ta nejpodivnější událost: že Bilbo dorazil právě v tu chvíli a slepě, potmě na něj položil ruku.

Tam působila víc než jedna síla, Frodo. Prsten se snažil dostat zpět ke svému pánu. Sklouzl Isildurovi z ruky a zradil ho; když pak přišla příležitost, chytil se chudáka Déagola a ten byl zavražděn; a potom Gluma, a toho pohltil. Už pro něj neměl další použití; byl mu příliš malý a podlý; a dokud Prsten zůstával u něho, Glum nedokázal opustit svou hlubokou tůň. A tak když jeho pán opět procitl a vysílal své černé myšlenky z Temného hvozdu, Prsten Gluma opustil. Jen proto, aby jej sebrala nejnepravděpodobnější osoba: Bilbo z Kraje!

Zde působilo i něco jiného, něco, co přesahovalo všechny plány tvůrce Prstenu. Nemohu to říci jasněji, než že Bilbo *měl* Prsten najít a že to nebyl záměr tvůrce Prstenu. V tom případě jsi jej také ty *měl* dostat. A to by mohla být povzbudivá myšlenka."

„To není," řekl Frodo. „Ačkoli si nejsem jistý, že vám rozumím. Ale jak jste se to všechno o Prstenu dozvěděl? Opravdu to všechno víte, nebo pořád zatím hádáte¿'

Gandalf pohlédl na Froda a v očích mu zajiskřilo. „Věděl jsem hodně a hodně jsem se dozvěděl," odvětil. „Ale *tobě* nebudu skládat účty ze všho svého konání. Příběh Elendila a Isidura a Jednoho prstenu je znám všem Moudrým. Že tvůj prsten je ten Jeden, ukazuje samo ohnivé písmo, nehledě na všechny ostatní důkazy."

„A kdy jste to vlastně odhalil¿' přerušil ho Frodo.

„Právě teď, tady v tom pokoji, samozřejmě," odsekl čaroděj. „Ale očekával jsem, že to zjistím. Vrátil jsem se z temného putování a dlouhého hledání, abych provedl konečnou zkoušku. To je poslední důkaz a teď je všechno až příliš jasné. Přijít na to, jakou úlohu sehrál Glum, a vyplnit mezeru

v dějinách vyžadovalo hodně přemýšlení. Možná, že jsem měl o Glumovi zpočátku jen dohady, ale teď už nehádám. Teď vím. Viděl jsem ho."

„Vy jste viděl Gluma¡' zvlola užasle Frodo.

„Ano. To přece bylo samozřejmé, pokusit se promluvit s ním, pokud to půjde. Snažil jsem se o to dávno; až se mi to povedlo."

„Co se tedy stalo, když mu Bilbo uprchl? To víte¿'

„Nepříliš jasně. Vyprávěl jsem ti všechno, co byl Glum ochoten říci - ačkoli ne tím způsobem, jak jsem vyprávěl. Glum je lhář a jeho slova je třeba prosívat. Například Prstenu říkal 'dárešek k naroženinám' a toho se držel. Říkal, že pochází od jeho báby, která měla spoustu takových krásných věcí. Směšná historka. Nemám pochyb, že Sméagolova bába byla matka rodu, svým způsoběm mocná osobnost, ale vykládat o ní, že měla u sebe spousty elfích prstenů, je směšné, a že by je rozdávala, to byla pustá lež. Ale měla v sobě zrnko pravdy.

Déagolova vražda Gluma pronásledovala, a vytvořil si tedy obranu, kterou pořád dokolečka opakoval svému 'miláškovi', když ve tmě ohryzával kosti, až jí málem uvěřil. *Měl* narozeniny, Déagol mu Prsten měl dát. Zcela jasně se objevil jen proto, aby posloužil jako dárek. *Byl* to jeho dárek k narozeninám, a tak dál.

Trpěl jsem to, dokud to šlo, ale pravda byla zoufale důležitá, a nakonec jsem musel být tvrdý. Vyděsil jsem ho ohněm a po kouskách jsem z něho vyždímal pravdivý příběh, samozřejmě se spoustou fňukání a ňafání. Pokládal se z nepochopeného a zubližovaného. Ale když mi konečně vypověděl svůj příběh až po hádanky ve tmě a Bilbův útěk, neřekl už nic než nějaké temné náznaky. Děsil se někoho jiného víc než mne. Mumlal, že si všechno ještě vynahradí. Že se uvidí, jestli do sebe nechá kopat a zahánět se do díry a pak oloupit. Glum má teď dobré přátele, dobré a silné. Ti mu pomohou. Pytlík bude platit. To byla jeho hlavní myšlenka. Nenáviděl Bilba a proklínal jeho jméno. A co víc, věděl, odkud pochází."

„A jak to zjistil¿' ptal se Frodo.

„Pokud jde o jméno, Bilbo je velmi pošetile řekl Glumovi sám; pro Gluma už pak nebylo těžké vypátrat jeho vlast, jakmile vyšel ven. Ano, Glum vyšel ven. Jeho touha po Prstenu se ukázala mocnější než strach ze skřetů, ba i ze světla. Po nějakém roce odešel z hor. Chápej, očkoli ho Prsten pořád ještě spoutával touhou, už ho nepožíral; Glum se zotavil. Cítil se starý, strašně starý, ale míň bázlivý, a měl smrtelný hlad.

Světla, slunečního i měsíčního, se pořád bál a nenáviděl je, a myslím, že vždycky bude; ale byl vychytralý. Zjistil, že se před slunečním i měsíčním svitem může schovat a rychle a tiše si hledat cestu v hluboké noci svýma bledýma studenýma očima a přitom lovit malé vyděšené nebo neopatrné tvory. S novou potravou a čerstvým vzduchem zesílil a dostal kuráž. Našel si cestu do temného hvozdu, jak se dalo čekat."

„A tam jste ho našel¿' Ptal se Frodo.

„Tam jsem ho viděl," odpověděl Gandalf, „ale to už měl za sebou dlouhé putování po Bilbových stopách. Bylo těžké se od něho dozvědět něco určitého, protože řeč pořád přerušoval kletbami a pohrůžkami. 'Co to mělo v kapšiškách¿ povídal. 'Nechtělo to říct, ne, milášku. Podvodníšek mrňavá. Nefér otázka. Podvádělo to první. Porušilo to pravidla. Měli šme to žmáčknout, viď, milášku. A žmáčknem, milášku¡(...)"[13]

Frodo Pytlík pak putoval v čele devítičlenné výpravy nebezpečnou zemí Mordor, aby na Hoře osudu Jeden prsten, kterého se chce zmocnit zlý Sauron, zničil.

Po Tolkienově smrti vyšlo ještě dílo *Silmarillion* (The Silmarillion, *1977*), shrnující mytologii Středozemě i souhrn nedokončených či variantních příběhů z pozůstalosti *Nedokončené příběhy* a dva díly *Knihy ztracených příběhů*.

Na Tolkiena později navázala celá řada autorů, někteří použili jen prostředí, jiní jen velmi vzdáleně, a utvořili proud *fantasy*. *Pán prstenů* se dočkal celé řady ohlasů ve výtvarném umění i v hudbě. U nás jej hudebně zpracoval například *Jan Hrubý a Kukulín* a poněkud hospodským způsobem s harmonikou *Jim Čert*. Český teoretik a překladatel fantastiky Ivan Adamovič dokonce soudí, že Tolkien je možná vůbec posledním spisovatelem, kterému se podařilo vytvořit příběh velkého stylu, srovnatelný s eposy a mytologickými legendami.[12]

Čtenáři literární fantastiky spolu s příznivci fantastických filmů, her či hororu se sdružují do hnutí známého jako *fandom*, které nemá obdoby u žádného jiného literárního směru . Fandom pořádá větší či menší setkání zvané *cony* (u nás Pragocon,

Bohemiacon...), vyhlašuje literární soutěže, tiskne vlastní časopisy - *fanziny* (v Čechách nejznámější komerční *Ikarie* a samizdatový *Interkom*). Existuje také celá řada knihkupectví specializovaných na žánr.

Ondřej Neff, jeden z nejpilnějších českých autorů vydal o žánru teoretické knihy *Něco je jinak* (o české sci-fi) a *Všechno je jinak* (o světové sci-fi). V roce 1995 po dlouhém čekání konečně vyšla první česká *Encyklopedie literatury science fiction* [12].

Kapitola 5

Poválečná česká literatura

František Halas se za války účastnil odboje a po jejím skončení se vrhl do radostného hlásání komunismu a do jeho služby. Měl vysokou funkci, psal i texty budovatelských písní, agitační veršíky, nápisy na propagandistické plakáty.[?, str. 22] Úryvek je ze začátku textu *Lenin* z října 1948.

> Kdyby se snesla nevímjaká slova, kdyby se nová vymyslela a kdybys snad i ztekl tu nebetyčnou horu poznání, obdivů, soudů i nenávistí, horu navršenou u Leninova podnoží, nezmírníš žehravý stesk, vyvěrající neustále z vědomí nedostatečnosti a ošidnosti, ba marnosti jakéhokoliv pokusu o postihnutí zjevu, který je počátkem neopakovatelných dějin.
>
> Padající tmu času prosvěcují blesky myšlení a vůle sršící z tohoto „nejlidštějšího ze všech čel“ a ono samo neúchylně obráceně k absolutnu spravedlnosti, jejímž vyvolencem Vladimír Iljič Lenin byl, nepřestane zaštiťovat strastný rod chudých a utiskovaných, ty zástupy probuzené i neprobuzené k velikosti přiřčené jim osudem.
>
> „Mozek třídy“ za křídly spánků prozíravě značkuje cesty a nedočkavě zdvižená ruka hmatá okamžik dozrání a dopadnutí konečného, přikazujícího gesta.
>
> Tvář, kam krví zabloudil východ, je z hedvábí i kamene. Dovede-li se svraštit i ztuhnout rozhorlením, skrývá naopak i slunečnou mírnost pochopení a odpuštění.
>
> „Lenin je prostý jako pravda,“ řekl kterýsi z dělníků.
>
> Odvaha plánů a jasnost výpočtů stíní chvílemi hlavu samotou odpovědnosti, tichem snů a tušením nesmírnosti jejich naplnění, jako by ani nebylo drtícího žernovu mračné i zářné vůle, která pohnula světem svým širým: „Všem, všem, všem¡‘
>
> [?, str. 373]

Kdo nějaký čas ve skautském oddíle, asi ho vyděsí následující Halasova slova:

> Skauting nám nesmí býti jen organizací, která podniká vycházky, dělá přednášky o hygieně atd., nýbrž v první řadě musí býti dbáno úkolu shora vytyčeného a pak tedy každý výlet promění se samozřejmě v agitační cestu, z níž je výtěžek dvojí: osvěžení členů v přírodě a posílení hnutí. [...] Podotýkáme, že nebráníme naší mládeži stát se jejich členy, ale tato mládež si musí být vědoma, že její komunistické přesvědčení je hlavní věcí a ne členství v těchto svazech. [...] Tedy soudruzi, buďte skauty, ale nezapomínejte na úkoly, které jsou úkoly komunistů vůbec.
>
> [?, str. 374]

Jeden z Halasových článků se dokonce - v souladu s ideou třídního boje - jmenuje *Chvála násilí*. Končí slovy:

> Což není náš cíl tolik krásným, abychom z cesty k němu neodhodili každou svévolnou překážku? Jisto, že je! Chvalme násilí, tehdy dobré a prospěšné, je-li idea takové velikosti v jeho pozadí. Ale připomeňme si také, že vždy jen pro ni se ho můžeme dopustiti a nikdy ze zájmů osobních a nečistých.
>
> [?, str. 581]

Od roku 1946 však Halas mezi hromadami jiných textů sem tam vydával básně jiného druhu - skeptické, úzkostné, vyděšené, desilusivní. Ještě před smrtí je sestavil do sbírky *A co?*

> Básník básníka se zeptá
> Soudruhu copak s tím chceš

Tma natahuje uši
sov pálených netopýrů

Vzala víra nohy na ramena.
[?, str. 8]

Přestože sbírka vznikala postupně a jaksi mimochodem, působí uceleně, jako stín „oficiálního“ básníka. Vyšla bibliofilsky roku 1949 v několika výtiscích, ale oficiálně mohla být (s doslovem *Ludvíka Kundery*, který byl Halasovým znalcem) vydána až o osm let později.

A co básník
Ani k donošení
ani k uhlídání
to není

Hledaje příkaz sluchu nehledám
a dech nabíraje
dech jen nabírám

Zaviním jak tak neštěstí
a jak tak radost zaviním
tím co si myslím
tím v co teď doufám
tím s čím si zahrávám
až to tam jednou dolehne

Jen co to tam dolehne

Nějaká žena ruce zalomí
zapláče děvčátko uraženě
nějaký chlapec co neví obejme
muž prchle zakleje

Co zvedám zaviní čísi pád
co upouštím bude mi vzlétnutím

Já nejsem už
pro zrádné Ozvěny
Já pro Hlas jsem
pro uši neucpané
pro zrcadla oblýskaných loktů
ne pro fraky

Zatím co tamtěm poskakují ohryzky
myslet musím na jablko
na velikost obav spíš
než na malost jistot

Byl čas přišitých hvězd
Mařenek zmařených
rozkopaných dětí

Z loňského pláče smích
bez konce huby jsou

Podšívky
už o tom skoro nevědí
smlčují hlavní medují vedlejší
ládují se a počítají
dělají jako by se nebáli
jako by nebyla smrt

Jen se na ně podívejte

Slušno si prý zpívat
Atom
co na tom
Bikini dají do šlágrů
neutopitelné husy to zakejhají
do cinkotu metálů

Kručí to ve mě děsem
a nic není po ruce

nechci být masem vzduchu okolo
jak se to líbí jim
nechci být kůlem vyhlášek
veřejným míněním
nechci být nápovědou co polyká jen prach
těch jejich komedií
hraných na marách

Pták hlas Pták svoboda Pták prostor

Závidím

Proti přitažlivosti zemské
do výšky volím pád
daleko odkud spadnout nemajících
a levou chci jen psát
tygra i s beránkem

Ale i verše závidím
vědoucí nejsoucí
stojí to za to pro ně se žrát
závistí zrovna tou
náručí vody

Chci být i kýmsi čten
a pochválen
na světlou památku
až svedu
sám sebe psát

vytržen z Poesie

nešťastně šťasten
[?, str. 49]

Kapitola 6

Alternativa

Novodobá historie nám ukázala, že každý režim, který se chová totalitně, nutí některé typy osobností k tomu, aby vytvářely podzemní - undergroundovou - alternativu. Jeden z nejtotalitnějších režimů - sovětský - se snažil všechny své odpůrce, skutečné či myšlené - pozabíjet nebo pozavírat. Množství zatčených převýšilo dokonce i německé koncentrační tábory, stejně jako množství odsouzených k smrti. Do vězení tekly celé proudy zatčených za cara, za Lenina i za Stalina. Kronikářem těchto proudů - prý proti své vůli a z úcty k mrtvým - se stal Alexandr Isajevič Solženicyn (*1918). Sám bojoval jako dělostřelecký důstojník v druhé světové válce. V roce 1944 jeho jednotku obklíčili Němci a poté, co uprchl a vrátil se k armádě, byl zatčen a obviněn ze špionáže (a k tomu organizované, protože uprchl spolu s přítelem a *dva* jsou již organizace). Osm let strávil v pracovních táborech na Sibiři, další tři roky ve vyhnanství. Teprve v roce 1956 byl rehabilitován. Velký úspěch získal jeho v Paříži vydaný literární debut *Jeden den Ivana Děnisoviče* (Odin děň Ivana Děnisoviča, 1959). V autobiografické novele líčí šokující životní podmínky v jednom ze sibiřských lágrů. Vězni pracovali s minimem stravy, v mrazech až do čtyřiceti stupňů pod nulou, v ubohém oblečení (stráže kontrolovaly, zda vězni nemají nějaké přebytečné - to pak zabavovali), pod neustálým tlakem krutých autorit a nesmyslných příkazů. V prostředí, které mělo člověka zlomit.

> Před jídelnou, div divoucí. dneska nehoustla tlačenice, nestála tam fronta. Račte vstoupit.
>
> Uvnitř bylo páry jako v lázni - z chuchvalců mrazu ode dveří a ze šlichty. Party seděly kolem stolů nebo se strkaly v uličkách, čekaly, až se uvolní místo. Dva tři pracanti z každé party se s křikem prodírali mačkanicí; nosili na dřevěných tácech misky se šlichtou a s kaší a vyhlíželi pro ně místo na stolech. Vidíš ho, neslyší, pitoma, palice skopová, no prosím, drcl do rácu. Plesk! Plesk! Volnou rukou po hlavě, tumáš! Patří ti to! Nezavazej, vyližmisko!
>
> Tamhle u stolu se jeden chlapec křižuje, než smočí lžíci. To bude benderovec, a nováček k tomu; staří benderovci se v lágru po čase křižovat přestali.
>
> A Rusové, ti už ani nevědí, kterou rukou se kříž dělá.
>
> V jídelně je zima, lidi jedí většinou v čepicích, ale nespěchají, loví rozvařené kousíčky plesnivých rybiček zpod černých zelných listů a kostičky plivají na stůl. Když se jich na stole navrší kopec, někdo je před příchodem nové party shodí na zem, a tam pak pod nohama dopraskávají.
>
> Ale plivat kosti rovnou na zem, to se jaksi pokládá za ne zrovna vybrané.
>
> Středem baráku běžely dvě řady něčeho na způsob sloupů nebo podpěr. U jednoho takového sloupu seděl chlapík z Šuchovovy party, Feťukov, a hlídal mu snídani. Patřil v partě mezi nejhorší, byl ještě míň než Šuchov. Navenek je celá parta stejná, všichni mají stejné černé kabáty a stejná čísla, ale vevnitř - tam to pěkně skáče - každý je na jiném stupínku. Bujnovskij ti misku hlídat nepůjde, ostatně Šuchov taky každou práci nevezme, jsou i nižší šarže.
>
> Feťukov zpozoroval Šuchova, popsedl a vzdychl.
>
> „Už je to jako led. Chtěl jsem to sníst místo tebe, myslel jsem, že jsi v díře.“
>
> A dál na nic nečekal, věděl, že mu Šuchov nenechá, že vypulíruje obě misky, až se budou

blejskat.

Šuchov vytáhl z válenky lžíci. Tahle lžíce mu byla drahá, prošla s ním celý sever, sám si ji ulil v písku z hliníkového drátu, však na ní byl taky vypíchaný nápis: „Usť-Ižma, 1944“.

Potom Šuchov sundal čepici z vyholené hlavy - zima nezima, ale jíst v čepici, to ne, to by nikdy neudělal, promíchal sedlou šlichtu a rychle zjistil, jak mu dnes přeje štěstí. Nebylo to nejhorší. Ani hustá jako z plného kotle, ale ani řidina z posledku. A taky asi Feťukov, jak ho zná, při hlídání vylovil z misky brambory.

Na jedno se člověk při šlichtě nejvíc těší, že bude horká, ale Šuchov ji teď měl úplně vystydlou. Přesto ji začal jíst jako jindy, pomalu a s citem. Kdepak, s jídlem se nespěchá - nikdy, i kdyby hořela střecha nad hlavou. Když se nepočítá spaní, má káranec skutečně pro sebe jenom deset minut u snídaně, pět minut u oběda a pět u večeře.

Šlichta byla denodenně stejná, podle toho, jakou zeleninou se tábor na zimu zásobil. Loni se nasolila mrkev, a už to šlo - v jednom kuse, od září do června, šlichta jen a jen z té boží mrkve. A letos zase zčernalé zelí. Nejsytější doba pro vězně je červen: to už všechna zelenina dojde a vaří se z krup. Nejhorší je červenec. To sekají do kotle kopřivy.

Z maličkých rybiček jsou v polívce hlavně kosti, maso je rozvařené a udrží se leda na hlavě a na ocase. Křehkou síťku rybí kostřičky obral Šuchov do poslední šupinky, do posledního drobku masíčka, ale to nebylo všechno. Dřel kostru dál mezi zuby, celou ji vycucal - a teprve pak ji vyplivl na stůl. Z každé ryby snědl všechno: i skřele, i ocas, dokonce oči jedl, když byly v hlavě. Když se ale vyvařily a plavaly v misce jen tak - velké rybí oči - to je nejedl. Dělali si z něho kvůli tomu legraci.

Dnes Šuchov ušetřil; nezašel si do baráku pro svůj příděl, a tak teď jedl bez chleba. Chleba se dá vždycky spořádat zvlášť, je to ještě sytější.

Hlavní jídlo byla kaše z magary. Byla už ztuhlá na jediný kus a Šuchov z něho uždiboval. Tahle kaše nemá žádnou chuť a nenasytí ani horká, natož studená: tráva, nic než tráva, jenže je to žluté, připomíná to jáhly a je to prý z Číny. Vykomali, že by ji mohli dávat místo krup. Když se uvaří, nabude o tři sta gramů - tak jaképak fraky; kaše nekaše, u nás to za kaši platí. [16, str. 13-14]

V lágru se zároveň vytváří sociální struktura, stejně jako v normální společnosti. Vězni jsou organizováni do part, které dostávají příděly jídla *navíc* (ve skutečnosti *navíc* znamená právě tolik, aby se člověk uživil) za to, kolik odvedou práce. Když jeden nepracuje, nejí pořádně nikdo. To nutí vězně tlačit se navzájem do práce. (Ovšem daleko důležitější než práce samotná je pracovní výkaz.)

Novela způsobí v člověku pořádný otřes. Zpochybní jeho pohodlí, nadbytek jídla a prostředků, přístup ke svobodě, které si neváží. Vězni si váží každé jehly, kousku pilky nebo hadrového pytlíku, kostky cukru.

Zároveň tu nějak jasněji krystalizují osobnosti, které se v běžném životě mají šanci přetvařovat. Kdo je v skrytu krysa a práskač, v extrémních podmínkách se tak projeví. Někteří lidé si naopak dokáží udržet nadhled moskevského intelektuála, modlit se a skrývat opsané evangelium, přestože je to přísně zakázané, být nestraný a neubližovat - i později ve svém díle Solženicyn ukazuje, že to je možné.

A Šuchov si dobře zapsal za uši slova svého prvního parťáka Kuzjomina - byl to starý táborový mazák, v třiačtyřicátém roce seděl už dvanáct let, a řekl jednou na holoseči u ohně nové várce svých zelenáčů, které přivezli z fronty:

„Mládenci, tady platí zákon tajgy. Ale kdo je člověk, dokáže žít i tady. Víte, kdo v táboře zajde? Kdo vylizuje misky, kdo věčně dřepí na marodce a kdo chodí práskat k bezpečákovi.“ [16, str. 7]

Drsnost a beznaděj dodávají novele její poslední odstavce. Uzavírají dlouhé utrpení do jediného dne...

Šuchov usínal úplně spokojen. Tolik věcí se mi dnes poštěstilo: nezavřeli ho do korekce, partu nevyhnali na Socměstečko, v poledne ulil kaši, parťák dobře sfoukl výkaz, zdilo se mu jedna radost, pilku mu u prohlídky nenašli, navečer si přivydělal u Césara a koupil si tabáček. A nerozstonal se, zahnal nemoc.

Minul den, ničím nezkalený, skoro šťastný.

Takových dní bylo v jeho trestu od zvonění do zvonění tři tisíce šest set padesát.

A že jsou přestupné roky - o tři dny víc . . .

[16, str. 102]

Koncem dvacátého století vznikla i velice sugestivní filmová verze novely. V roce 1970 dostal Alexandr Solženicyn Nobelovu cenu za literaturu.

Od svého propuštění zpracovával příběhy, které sám zažil, vyslechl v lágrech, nebo mu je lidé napsali v dopisech, do rozsáhlého díla. Uchovával jej v tajnosti ze strachu, že by mohl jeho postavám ublížit. Když se však rukopisu zmocnila KGB, nezbylo mu nic jiného než trilogii o tisíci stranách uveřejnit. Vyšla v Paříži pod názvem *Souostroví Gulag* (Archipelag Gulag, 1973). Systematicky v ní mapuje sovětský vězeňský systém, který se již dávno stal spíše „vězeňským průmyslem“. Vše se počíná *Zatčením.*

> Jak se lidé na toto tajemné souostroví dostanou? Neustále tam sice létají letadla, plují lodi a rachotí vlaky, ale ani jeden nápis na nich neprozrazuje místo jejich určení. Pokladní vydávající jízdenky i zástupci *Sovturistu a Inturistu* by se velice divili, kdybyste je požádali o lístek na toto souostroví. Neznají ho ani jako celek, ani jediný z jeho nesčetných ostrůvků, nikdy o něm neslyšeli.
>
> Ti, kdož jedou souostroví spravovat, dostanou se tam prostřednictvím učilišť ministerstva vnitra.
>
> Ti, kdož jedou souostroví hlídat, jsou tam povoláni vojenskými velitelstvími.
>
> A ti, kdož tam jedou umírat, lidé jako vy nebo já, ti musí nutně projít jedinou cestou - zatčením.
>
> Zatčení!! Mám snad říci, že je to zlom v celém vašem životě? Že je to přímý zásah bleskem? Že je to rozumem nepostižitelný otřes, s nímž se leckdo nedokáže vypořádat a propadne šílenství?
>
> Vesmír má tolik středů, kolik je v něm živých bytostí. Každý z nás je jeho středem, a když na vás syknou: *„Jste zatčeni‘,* zhroutí se vám celý svět.
>
> Když už i *vy* jste zatčen, mohlo vůbec ještě něco odolat tomuto zemětřesení?
>
> Ani ti nejbystřejší ani ti nejprostší z nás nejsou schopni svým náhle zastřeným mozkem pochopit takové zvraty ve vesmíru a přes všechny své životní zkušenosti se v tomto okamžiku nezmouhou na nic jiného než:
>
> „Já?? A za co¿‘ - na otázku, jež byla před námi již miliónkrát opakována a na niž se nikdy nedostalo odpovědi.
>
> Zatčení, to je jakési náhlé, nečekané přemístění, přeložení, přesazení z jednoho stavu do druhého.
>
> Po dlouhé křivolkaé ulici života jsme šťastně běželi nebo se nešťastně vlekli kolem samých plotů, plotů a plotů - kolem ztrouchnivělých dřevěných plotů, hliněných zdí, cihlových a betonových ohrad a železných oplocení. Nepřemýšleli jsme o tom, co je za nimi. Ani okem ani rozumem jsme se nepokoušli za ně nahlédnout - a právě tam začíná země Gulag, přímo vedle, dva metry od nás. A také jsme si v těchto plotech nevšimli nesčetných pevně zasazených a dobře zamaskovaných dvířek a vrátek. Všechna tato vrátka byla připravena pro nás! Najednou se jedny z nich prudce rozletí a čtyři bílé mužské ruce, nezvyklé pracovat, nýbrž chytat a držet, nás popadnou za nohu, za ruku, za límec, za čepici nebo za ucho, vtáhnou dovnitř jako pytel brambor a zabouchnou za námi navždy ta osudná dvířka, dvířka do našeho minulého života.
>
> Konec. Jste zatčen!
>
> A nic vás nenapadne na to říci, vůbec nic kromě jehněčího zabečení:
>
> „Jáááá?? A za co¿‘
>
> [17, str. 13]

Pravděpodobnost, že někoho zatknou se s postupujícími lety stále zvyšovala. Množství zatčených se nesnížilo ani po Říjnové revoluci a konci války - zemi bylo zapotřebí „očistit“. Kromě politických nepřátel a nespokojenců byli zatýkáni rolníci, kteří neodevzdávali *všechnu* svoji úrodu, vojáci, kteří se vrátili ze zajetí, nebo z nacistických koncentráků, církevní hodnostáři i prostí věřící za svou víru, později i matky dětí a staré lidi.

> Tvrdilo se ovšem, že jsou zatýkáni a souzeni nikoliv za svou víru, ale za veřejné šíření náboženského přesvědčení a za výchovu dětí v tomto duchu. Jak to napsala Táňa Chodkevičová:
>
> „Modlit se můžeš *svobodně*,
> ale slyšet tě smí jenom Bůh.“
> (Za tuto báseň dostala deset let.)
>
> [17, str. 32]

Vždy se samozřejmě našel dobrý důvod pro zatýkání intelektuálů. V hledání vnitřního nepřítele šel režim tak daleko, že si začal sám ničit svou pracující inteligenci - inženýry.

> A jací vychytralí zlosynové byli tito staří inženýři, jak ďábelsky uměli škodit! Niko-

> laj Karlovič von Meck v lidovém komisariátu dopravy předstíral, že je velice oddán budování nového hospodářství, dokázal dlouze a živě hovořit o ekonomických problémech výstavby socialismu a s oblibou dával rady. Jednou z jeho nejškodlivějších rad bylo: prodloužit nákladní vlakové soupravy a nebát se je maximálně naložit. S pomocí GPU[1] byl von Meck odhalen (a zastřelen): chtěl docílit toho, aby se koleje, vagóny a lokomotivy rychle opotřebovaly a aby republika v případě intervence zůstala bez železnic! Když však o něco později nový lidový komisař Kaganovič nařídil vypravovat právě takové těžkotonážní soupravy, ba dokonce dvojnásobně i trojnásobně naložené (a za tento objev dostal on i jiní vedoucí činitelé Leninův řád) - tu se zase zlomyslní inženýři projevili v podobě *limitářů*: křičeli, že je to přespříliš, že se ničí vozový park! A tak byli poprávu zastřeleni za nevíru v možnosti socialistické dopravy.
>
> [17, str. 36]

Celé kapitoly mají charakter děsivých výčtů. Možnosti všobeckého vydatného zatýkání napomáhalo i to, že až do roku 1922 neexistoval trestní zákoník. Ani potom však nebyly tištěné zákony občanům dostupné. A jediný paragraf - §58 trestního zákoníku z roku 1926 - dal svou širokou definicí možnost postihnout téměř jakoukoliv lidskou činnost. Avšak, jak se Solženicyn snaží ukázat, ani potom si *orgány* s dokazováním příliš starostí nedělaly.

> V roce 1937 pouze uzrálo skvělé učení Vyšinského. Tehdy však s ním byli seznámeni jen vyšetřovatelé a prokurátoři kvůli morálnímu utvrzení, my ostatní jsme se o něm dozvěděli až po dvaceti letech, kdy se začalo odsuzovat ve vedlejších větách a v podružných odstavcích novinových článků jako něco, co už je široko daleko a dávno všem známé.
>
> Ukázalo se, že v onom hrůzně proslulém roce Andrej Januarjevič (svádí to k přeřeknutí: Jaguarjevič) Vyšinskij ve své přednášce, která se v odborných kruzích stala proslavenou, v duchu nejpružnější dialektiky (kterou nedovolujeme ani občanům, ani elektronkovým počítačům, neboť pro ně *ano* je *ano* a *ne* je *ne*) připomněl, že lidstvo nemůže nikdy zjistit absolutní pravdu, nýbrž jen relativní. Odtud pak učinil krok, jehož se po dva tisíce let právníci neodvážili: že tedy pravda zjištěná vyšetřováním a soudem nemůže být absolutní, nýbrž jen relativní. Proto když podepisujeme trest smrti, nikdy nevíme s *absolutní* jistotou, že popravujeme *viníka*, nýbrž jen s určitou mírou přibližnosti, za určitých předpokladů, v určitém smyslu. Z toho plyne zcela věcný závěr: bylo by zbytečnou ztrátou času hledat absolutní indicie (všechny jsou relativní), nesporné svědky (mohou si odporovat). Důkazy viny, které jsou *relativní* a přibližné, může vyšetřovatel najít i bez indicií a beze svědků, aniž vyjde z pracovny, „opíraje se nejen o svůj rozum, ale i o své stranické uvědomění, o svou *mravní sílu*“ (to jest o výhody vyspalého, najedeného a nezmláceného člověka) „a o svůj *charakter*“ (to jest o sklon ke krutosti)!
>
> [...]
>
> Jen v jednom to Vyšinskij nedotáhl a odchýlil se od dialektické logiky: z neznámých důvodů pomechal **kulce absolutní platnost . . .**
>
> [17, str. 66-67]

Vůbec podivný to byl stát kultu osobnosti, kde policie zatýkala lidi jen proto, aby splnila směrná čísla, něco jako plán ve vězeňském průmyslu. A kdyby ne, bylo by to podezřelé - že by Stalin měl v kraji málo nepřátel? Solženicyn sám však pojem kultu osobnosti zčásti odmítá. Tvrdí, že bylo nutné *takového* Stalina, ale bylo nebyl by nic bez *takové* strany, složené z miliónů lidí, kteří Stalina podpírali.

> A jak to bývalo, ukáže nám obrázek z oněch let. Koná se (v Moskevské oblasti) okresní konference strany. Řídí ji nový tajemník okresního výboru; jeho předchůdce byl nedávno *zatčen*. Ke konci konference se schválí prohlášení oddanosti soudruhu Stalinovi. Všichni samozřejmě vstanou (i během konference všichni vyskakovali při každém vyslovení jeho jména). V malém sále hřmí „bouřlivý potlesk, přecházející v ovace“. Tři minuty, čtyři minuty, pět minut, a on je pořád ještě bouřlivý a pořád ještě přechází v ovace. Ale dlaně už bolí. Zvednuté ruce už umdlévají. Starší lidé už lapají po dechu. A už to začíná být nesnesitelně hloupé i pro ty, kteří Stalina upřímně zbožňují. Ale kdo se *první* odváží přestat? Mohl by to udělat tajemník okresního výboru, který stojí

[1] GPU - státní politická správa (do prosince 1922)

> na tribuně a právě dočetl onu zdravici. On je ale nový, je tu místo zatčeného, a sám se bojí! Vždyť tu v sále stojí a tleskají enkávédisti a dávají pozor, *kdo* první přestane! . . . A potlesk v neznámém malém sále pokračuje, aniž o něm velký vůdce ví, a trvá už 6 minut, 7 minut, 8 minut. . . Jsou zničeni! Jsou ztraceni! Už se nemohou zastavit, dokud nepadnou s puklým srdcem! Ještě tak vzadu v sále, v mačkanici, může to člověk aspoň trochu ošvindlovat, plácat řidčeji, ne tak silně, ne tak zuřivě - ale v předsednictvu, všem na očích? Ředitel místní papírny, samostatný silný člověk, stojí v předsednictvu, dávno už pochopil všechnu lživost, bezvýchodnost situace, a tleská! - Devátou minutu! Desátou! Dívá se toužebně na tajemníka, ale ten se neodváží přestat. Šílenství! Hromadné šílenství! Představitelé okresu pokukují jeden po druhém se slabou nadějí, ale v tvářích mají nadšení, a tak budou tleskat, dokud nepadnou, dokud je nezačnou vynášet na nosítkách! A ani pak zbylí nepřestanou . . . Ředitel papírny vezme na sebe v jedenácté minutě úřední výraz a sedne si na své místo v předsednictvu. Jaký zázrak! Kam se podělo všeobecné, nezadržitelné, nepopsatelné nadšení? Všichni jako na povel rázem přestanou a sednou si. Jsou zachráněni! Veverku konečně napadlo vyskočit z kola . . .
>
> Takhle ale také poznají osobnosti. A takhle je odstraňují: Ještě v noci je ředitel továrny zatčen. Snadno mu za úplně jinou věc napaří deset let. Ale po podepsání závěrečného protokolu mu vyšetřovatel připomene:
>
> „A nikdy nepřestávejte tleskat jako první!“
>
> (Ale jak tedy? Jak tedy máme přestat?)
>
> [17, str. 49-50]

Stalin zřejmě nepostrádal smysl pro sarkasmus - za §58 byl maximální trest deset let (nebo „devět gramů do zátylku“).

> A na podzim [roku 1937], kdy se k dvacátému výročí Října očekávala s nadějí všeobecná velká amnestie, přidal šprýmař Stalin do trestního zákona neslýchané nové tresty - 15 a 20 let.
>
> (Trest 25 let byl zaveden k 30. výročí Října, v roce 1947.)
>
> [17, str. 49]

Celý problém se může zdát nesmírně jasný. Přesněji řečeno černobílý.

Následovat bude povídání o vyšetřování a o modrých výložkách.

Kapitola 7

Otázky

Toto jsou otázky nezodpovězené. Sám odpovědi hledati budu v informačních zdrojích, kdyby však čtenář laskavou informaci se zdrojem uvedl, radostně bych se projevil.

- ⇝ Jaká je přesně citační norma, včetně druhů písma?
- ⇝ Inferiorní?
- ⇝ doplnit starověká písma
- ⇝ co je obsahem jednotlivých částí Bible
- ⇝ ukázka různých možných překladů například prvního verše Tóry (Sandra) a desatera
- ⇝ knížka od Sapfó
- ⇝ orfismus
- ⇝ eleusínská mystéria
- ⇝ oficiálně Svědci Jehovovi nebo Svědkové Jehovovi?
- ⇝ bibliografické údaje Bible Kralické z knihovny
- ⇝ jak se jmenuje Odysseus v angličtině?
- ⇝ Hobita, citaci s Glumem, o co vlastně šlo?
- ⇝ srovnání německých a stalinských lágrů - kolik mrtvých?
- ⇝ křestní jména Stalina
- ⇝ Kunderův citát se Stalinem
- ⇝ kdo kdy dostal nobelovku za literaturu?
- ⇝ oscanovat obrázky z Halase a článek o budování
- ⇝ kdy umřel Lenin?

Literatura

[1] *Jung, Carl Gustav: Analytická psychologie - její teorie a praxe - Tavistocké přednášky.* Academia, 1993, Praha. 208 stran. Přeložili Kristina Lukášová-Černá a Karel Plocek.

[2] Balajka I.

[3] ta slovenská kniha

[4] *Epos o Gilgamešovi,* přeložil prof. dr. Lubor Matouš, Mladá fronta, 1971, Praha. 128. str.

[5] *Bible, Písmo svaté starého a nového zákona.* podle ekumenického vydání z roku 1985, Biblická společnost, 1990

[6] Homér: *Odysseia.* Přeložil Rudolf Mertlík. Odeon, 1984.

[7] *Bible kralická*

[8] Papus: *Kabala.* Praha, 1996, Volvox Globator.

[9] *Hledač posvátných hub.* Eseje pro R. Gordona Wassona. Uspořádal Thomas J. Riedlinger, přel. Pavel Hub. Volvox Globator, Praha, 1998.

[10] Tajné dějiny Evropy I.

[11] Stõrig, Hans Joachim: *Malé dějiny filosofie.* Kostelní Vydří, 2000, Karmelitánské nakladatelství.

[12] encyklopedie sci-fi

[13] J. R. R. Tolkien: *Společenstvo Prstenu.* Přeložila Stanislava Pošustová. Praha, 1993, Mladá fronta.

[14] Ondřej Neff: *Něco je jinak*

[15] Ondřej Neff: *Všechno je jinak*

[16] Alexandr Solženicyn: *Jeden den Ivana Děnisoviče a jiné příběhy.* Přeložil Sergej Machonin. Praha, Lidové nakladatelství, 1991.

[17] Alexandr Solženicyn: *Souostroví Gulag*, 1. díl. Přeložil Kruh překladatelů Praha. Praha, OK Centrum, 1990.

[18] Jiří Holý: *Česká literatura 4. Od roku 1945 do současnosti.* Praha, Československý spisovatel, 1996.

[19] František Halas: *Imagena.* Praha, Československý spisovatel, 1971.

[20] *František Halas: A co?* Brno, Krajské nakladatelství v Brně, 1957.

Index

Řekové, 5
Žalmy, 12

Abel, 8
Abrham, 11
Achillus, 13
Adam, 8
Adamovic, Ivan, 20
Adonaj, 8
Agamemnon, 13
akadština, 5
akkadská literatura, 3, 8
alternativu, 22
amnestie, 26
archetypy, 3
asyrština, 5

babylonština, 5
barbar Conan, 16
benderovci, 22
Bible, 8
Buh, 8
Bujnovskij, 22
bylina nesmrtelnosti, 4

Cham, 9, 11
con, 20

Desatero, 12
Deutronomium, 8
Dia, 15
dialektika, 25
Dvanáct proroků, 12

Egypt, 12
egyptská literatura, 3
egyptská poezie, 8
Ehieh, 8
El, 8
eleuzinska mysteria, 15
Eloha, 8
Elohim, 8
Enkidu, 3
Epos, 15
Epos o Gilgamešovi, 3
Ester, 12
etnomykologie, 15
Eva, 8
Exodus, 8
Ezechiel, 12

fandom, 20
fantasticka literatura, 16
fantasy, 16
fanzin, 20
Fetukov, 22

Genesis, 8
Gilgameš, 3
GPU, 25

Hard SF, 16
Hebrejové, 5
hebrejská literatura, 3, 8
Hektor, 13
Helena, 13
Hera, 15
Hesiodos, 15
Hofmann, Albert, 15
Homér, 13
Howard, Robert Ervin, 16
Humbaba, 3
Hyborie, 16

Ištar, 4
Ikarie, 21
Ilias, 13
Interkom, 21
Izaiáš, 12
Izak, 11
Izrael, 12

Jób, 12
Jafet, 9, 11

Jah, 8
Jakob, 11
Jeden den Ivana Denisovice, 22
Jeovah, 8
Jeremiáš, 12
Jeremiášův pláč, 12
Josef, 12
Joyce, James, 15
Jung, Carl, Gustav, 3
Juno, 15
Jupiter, 15

kabala, 8
kabbalah, 8
Kaganovic, 25
Kain, 8
Kanan, 11
Kazatel, 12
klínové písmo, 5
klinove pismo, 3
kniha Danielova, 12
Kristus, Ježíš, 8
kyberpunk, 16

Lenin, Vladimir Iljic, 22
Leviticus, 8
limitari, 25
LSD, 15
lysohlavky, 15

magara, 23
Mars, 15
Meck, Nikolaj Karlovic von, 25
Menelaos, 13
Mesiáš, 8
Mezopotámie, 3
Mezopotamie, 11
Mojžíš, 8
Mojzis, 12

namel, 15
Nekyia, 4
neuróza, 3
nevědomí, 3
nevědomí, kolektivní, 3
Noe, 9
Numeria, 8

Odysseia, 13
Odysseus, 15
orfismus, 15
organy, 25

Píseň písní, 8, 12
Pět knih Mojžíšových, 8
Pět svitků, 12
Přísloví, 12
Palestina, 11
panteon, 5
par. 58, 25
Paris, 13
Patrokles, 13
Pentateuch (řec.), 8
pharmakon athanasias, 4
podsvětí, 3
potopa světa, 5
Proroci, 12
Psilocybe, 15

ráj, 8
Rút, 12
Ruck, Carl A. P., 15

Sabaoth, 8
Sadaj, 8
sci-fi, 16
science fiction, 16
Sem, 9, 11
semitský jazyk, 5
Sinaj, 12
slichta, 23
Souostrovi Gulag, 24
Space Opera, 16
Stalin, 25, 26
Stalin, Josip Visarijovic, 22
Starý zákon, 8
stvoření světa, 8
Suchov, 22
Sumerové, 5
sumerská literatura, 3, 5, 8
Svaté spisy, 12
Sword and Sorcery, 16

Tóra, 8
Tetragrammaton, 8
Theogonie, 15
trojska valka, 13

underground, 22
Uruku, 3

Vysinskij, Andrej Januarjevic, 25

Wasson, R. Gordon, 15

Zeus, 15
Zidé, 8